

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 34 (2496)
ПЯТНІЦА
22
мая 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 кш.

Савецкая дэмакратыя. Сутнасць яе яшчэ і яшчэ раз яскрава выяўляецца ў дні падрыхтоўкі да выбараў у Вярхоўны Савет СССР.

Сваіх лепшых сыноў і дачок, тых, хто самаадданай працай, актыўнай грамадскай дзейнасцю заваяваў павагу і высокі давер, вылучае савецкі народ у вярхоўны орган улады.

Пачаўся заключны этап выбарчай кампаніі — да знамяналь-

нага дня выбараў, 14 чэрвеня, засталася трохі больш за тры тыдні.

На здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука — чарговае пасяджэнне Выбарчай камісіі Беларускай ССР па выбарах у Савет Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР. Гэтую камісію ўзначальвае вядомы беларускі пісьменнік Іван Шамякін.

Рэпартаж з пасяджэння камісіі чытайце на 2-й старонцы.

Мінск, Палац прафсаюзаў. На дзвярах аднаго з пакояў — невялікая шыльда: «Выбарчая камісія Беларускай ССР па выбарах у Савет Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР».

Гэта адзін са штабаў, што кіруюць выбарчай кампаніяй у рэспубліцы.

20 мая адбылося чарговае пасяджэнне камісіі. За доўгім сталом, на якім панілі з даведкамі, рэзалюцыямі, інструкцыямі і іншымі выбарчымі дакументамі — члены Выбарчай камісіі, прадстаўнікі міністэрстваў, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, некаторых акруговых Выбарчых камісій.

Старшыня камісіі І. Шамякін аб'яўляе парадак дня.

З інфармацыяй аб удзеле ўстаноў культуры ў падрыхтоўцы да выбараў у Вярхоўны Савет СССР выступае першы намеснік міністра культуры БССР Р. Мачулін.

Наглядная агітацыя, лекцыі, даклады, вечары выбаршчыкаў, як правіла, канцэнтруюцца ў клубах, дамах культуры, бібліятэках, — гаворыць ён. — Гэта накладвае на работнікаў культурнага фронту вялікую адказнасць за паспяховае правядзенне выбарчай кампаніі.

Р. Мачулін пералічвае культасветустановы, дзе па-бываюму рыхтуюцца да выбараў. У клубах, бібліятэках і дамах культуры толькі Віцебскай вобласці арганізавана 875 сталюў-даведак, дзе выбаршчыкі могуць атрымаць вычарпальную інфармацыю. Зараз, напярэдадні выбараў, вялікую агітацыйна-масавую работу праводзіць Віцебскі гарадскі Дом культуры.

Дакладчык расказвае, як рыхтуюцца да значнальнага дня мастацкія калектывы рэспублікі. Укладніцтва рэпертуар і маршруты тэатраў. Шмат шэфскіх канцэртаў дадуць артысты Беларускай дзяржаўнай філармоніі, тэатра оперы і балета. У дзень выбараў на плошчах, у парках выступяць професійныя і самадзейныя калектывы...

Присутныя ўважліва слухаюць інфармацыю. Выбары — гэта не толькі важнейшы палітычны акт, гэта і вялікае, светлае свята для кожнага савецкага чалавека.

Тут трэба ўсё вельмі дакладна прадумаць, — заўважае Іван Шамякін, — а то бывае разам густа, разам пушта. На адзін выбарчы ўчастак прыязджае першакаласны мастацкі калектыв, на другім амаль нікога няма...

Р. Мачулін тлумачыць, што маршруты канцэртных брыгад распрацаваны так, каб можна было ахапіць усё без выключэння — выбарчыя ўчасткі. Дадзена ўказанне раённым дамам культуры ўзмацніць дапамогу самадзейным артыстам. Што датычыць лепшых професійных мастацкіх калектываў, дык яны выведзены на нашы буйнейшыя будоўлі і прадпрыемствы.

Камісія абмяркоўвае вынікі рэгістрацыі кандыдатаў у дэпутаты акруговымі выбарчымі камісіямі па выбарах у Савет Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР. З паведамленнем па гэтым пытанні выступае сакратар Выбарчай камісіі, старшыня Беларускага Савета прафсаюзаў М. Полазаў.

Ён гаворыць, што рэгістрацыя кандыдатаў у дэпутаты па ўсёй рэспубліцы прайшла ў строга ўстаноўлены тэрміны. Згодна з палажэннем аб выбарах у Савет Нацыянальнасцей ад рэспублікі зарэгістравана 32 кандыдаты ў дэпутаты. Сярод іх відныя дзяржаўныя і грамадскія дзеячы, рабочыя і калгаснікі (іх удзельная вага ў параўнанні з мінулымі выбарамі значна ўзрасла), вучоныя, дзеячы культуры.

М. Полазаў падкрэслівае, што правядзенне выбараў патрабуе вельмі дакладнай работы ўсіх выбарчых камісій. Гэта і запавяненне адпаведнай дакументацыі, своєчасная справядкача аб ходзе галасавання і шмат іншых пытанняў, якія ўзнікаюць па ходу работы і якія неабходна хутка і канструктыўна вырашаць. Вось чаму загадзя нельга ўпуськаць ніводнай дробязі.

Адказ на гэтыя заўвагі быў дадзены ў справаздачах Л. Русакова і М. Батурэвіча, старшын акруговых выбарчых камісій па Аршанскай выбарчай акрузе № 82 і Магілёўскай — № 93.

Яны расказалі, як праходзіць сёлетняя выбарчая кампанія. Сустрэчы з кандыдатамі ў дэпутаты адбываюцца ў перапоўненых залах, шмат працуюць агітатары, якія знаёмяць выбаршчыкаў з біяграфіямі кандыдатаў, расказваюць ім пра Зварот ЦК КПСС да рабочых, сялян, інтэлігенцыі, савецкіх воінаў у сувязі з выбарамі, пра міжнародныя падзеі, жыццё краіны.

Інструктары Выбарчай камісіі, якія выязджаюць на месцы, дакладваюць, як праводзіцца там падрыхтоўка да выбараў.

І яшчэ адно важнае пытанне пасяджэння — спісы выбаршчыкаў. Загадчык аддзела па рабоце Саветаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР В. Нікановіч дакладвае членам камісіі, што ў асноўным складанне спісаў выбаршчыкаў па рэспубліцы закончана. Зарэгістравана 5678838 чалавек.

Парадак дня вычарпаны. Па ўсіх пытаннях прыняты пастановы. Падводзячы вынікі пасяджэння, старшыня камісіі Іван Шамякін гаворыць пра адметную рысу сёлетніх выбараў — яны праходзяць у год Ленінскага юбілею, год 25-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Выбары яшчэ раз падкрэсліваюць сілу і моц нашай дзяржавы, яе пераможны поспел.

САЦЫЯЛІЗМ І культура непадзельныя. Збылося ленінскае прадбачанне аб тым, што ўздым культурнага ўзроўню мас выкліча да жыцця новыя, невычарпныя духоўныя сілы народа. Народжаная сацыялізмам, сапраўды свабодная культура савецкага грамадства высока нясе сцяг рэвалюцыйнага гуманізму, народнасці і партыйнасці, служыць вялікім ідэалам камунізма, выхаванню новага чалавека.

Савецкая дзяржава робіць усё для развіцця матэрыяльных асноў культуры. Толькі ў 1969 годзе агульны тыраж выпушчаных у краіне кніг і брашур склаў 1,4 мільярда экзэмпляраў. У краіне працуюць 543 тэатры, 133 тысячы клубных устаноў, каля 350 тысяч бібліятэк, 157 тысяч кінаўстановак. Тэлебачаннем ахоплены тэрыторыя, на якой жыве звыш 150 мільёнаў чалавек. Недалёкі дзень, калі жыхары ўсіх гарадоў і вёсак атрымаюць магчымасць глядзець тэлевізійныя перадачы.

Камуністычная партыя, Савецкі ўрад і надалей будуць прыкладаць усё сілы для росквіту сацыялістычнай культуры, далейшага ўзбагачэння духоўнага жыцця грамадства.

(Са Звароту Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза да рабочых і работніц, сялян і сялянак, савецкай інтэлігенцыі, воінаў Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту, да ўсіх грамадзян вялікай Краіны Саветаў).

ад пятніцы да пятніцы

КНІГІ аб подзвігу савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны... Раманы, апавесці, публіцыстыка, драмы, пэзмы, вершы — жывы летапіс гераічных гадоў, велічны вобраз народа-пераможцы паўстае ў іх.

Ваенна-патрыятычнай тэме ў мастацкай літаратуры была прысвечана Усесяюзная нарада, якая праходзіла ў гэтыя дні ў сталічным Цэнтральным Доме работнікаў мастацтваў. Яна арганізавана Саюзам пісьменнікаў СССР і Галоўным палітычным упраўленнем Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту.

З уступным словам да прысутных звярнуўся Герой Сацыялістычнай Працы паэт Аляксей Суркоў.

ЛЕТАПІСЦЫ НАРОДНАГА ПОДЗВІГУ

— Гісторыя сусветнай літаратуры ад самай сёвай мінуўшчыны і да нашых дзён, — сказаў ён, — не ведае патрыятычнага подзвігу, роўнага подзвігу савецкай літаратуры ў дні Вялікай Айчыннай вайны.

У заключэнне Аляксей Суркоў падкрэсліў:

— На ўсім працягу свайго паўсякдзённага гісторыі літаратура наша была верным

Высокі абавязак работнікаў мастацтва і літаратуры — ствараць новыя таленавітыя творы, дастойныя нашай вялікай эпохі, натхнёна адлюстроўваць героіку камуністычнага будаўніцтва, рэвалюцыйную творчасць народа, памнажаць свой уклад у барацьбу супраць імперыялістычнай рэакцыі, супраць усялякіх праяўленняў буржуазнай і дробнабуржуазнай ідэалогіі, актыўна садзейнічаць ідэйна-маральнаму і эстэтычнаму выхаванню працоўных.

Партыя заклікае ўсіх работнікаў разумовай працы і надалей верна служыць народу, памнажаць свой уклад у справу будаўніцтва камунізма.

ПОСПЕХІ САВЕЦКАГА САЮЗА У РАЗВІЦЦІ НАВУКІ І КУЛЬТУРЫ, АДУКАЦЫІ І МАСТАЦТВА — СВЕДЧАННЕ НЕАСПРЭЧНЫХ ПЕРАВАГ САЦЫЯЛІСТЫЧНАГА ЛАДУ, ПРАВІЛЬНАСЦІ ПАЛІТЫКІ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ. У ІМЯ ДАЛЕЙШАГА РОСКВІТУ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ, НОВЫХ ПЕРАМОГ НАШАЙ НАВУКІ ПАРТЫЯ ЗАКЛІКАЕ ВЫБАРШЧЫКАЎ АДДАЦЬ СВАЕ ГАЛАСЫ ЗА КАНДЫДАТАЎ БЛОКУ КАМУНІСТАЎ І БЕСПАРТЫЙНЫХ.

памочнікам ленінскай партыі ў высокай справе маральна-палітычнай мабілізацыі народа на працоўныя і ратныя подзвігі. Сіла нашай літаратуры заўсёды заключалася ў яе баявой партыйнасці, у яе арганічнай народнасці, якая выцякае з яе блізкасці да народнага сэрца.

З дакладам «Праблемы і задачы ваенна-мастацкай літаратуры» выступіў пісьменнік Вадзім Кажэўнікаў.

У спрэчках па дакладзе выступілі вядомыя савецкія пісьменнікі.

Пісьменнікі — удзельнікі нарады — пабывалі на прадпрыемствах і ў навучных установах сталіцы, у калгасах Падмаскоўя, у воінскіх часцях гарнізона.

ПРОСТА ФАКТ

Міністэрства культуры БССР і Камісія па справах ЮНЕСКА праявілі ў Доме работнікаў мастацтваў вечар, прысвечаны жыццю і творчасці выдатнага італьянскага мастака і вучонага Леанарда да Вінчы. Выстаўку рэпрадукцый вядомых палотнаў мастака зной Абрадзэнні адкрыў міністр культуры БССР М. Мінковіч.

Дыклад аб жыцці і творчасці Леанарда да Вінчы зрабіў дырэктар Дзяржаўнага мастацкага музея, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Аладова.

Чытачы Ленінскай арганізацыі бібліятэкі любіць кнігі свайго земляка народнага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова. Юныя аматары мастацкага слова перайсваюць з пісьменнікам. Нядоўга яны атрымалі ад Міхася Ціханавіча пісьмо з фотакарткай пісьменніка.

Міжрэспубліканскі семінар работнікаў культуры Ляхавіцкага, Ганцавіцкага і Баранавіцкага раёнаў адбыўся ў Ляхавічах. Культасветработнікі абмяняліся вопытам работы.

КАМІСІЯ ПА ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЕ А. СЕРБАНТОВІЧА

Сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў БССР стварыў камісію па творчай спадчыне паэта Аляксандра Сербантовіча ў складзе Міхася Абрамчыка (старшыня), Сцяпана Гаўрусевіча і Валодзікі Сербантовіча.

Просьба да ўсіх асоб, якіх маюць неабудыўныя творы, пісьмы і фоталамкі паэта, накіроўваць усё матэрыял на адрас: Мінск, вуліца Энгельса, 9. Саюз пісьменнікаў БССР. Камісія па творчай спадчыне А. Сербантовіча.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ГУЧАЛА МУЗЫКА СЯБРОУ

У зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Мінчане дэбта віталі ўдзельнікаў канцэрта чэхаславацкай і беларускай музыкі, які адбыўся ў рамках мерапрыемстваў Дзён культуры ЧССР у нашай краіне. Народны артыст СССР Рывор Шырма і сакратар Саюза кампазітараў СССР Андрэй Эшпай пазнаемлілі аўдыторыю з цікавымі старонкамі творчай дружбы паміж нашымі народамі і прадставілі твораў з Браніслава — вядомага кампазітара Яна Цымера. У сваім слове ён падкрэсліваў значнасць да музыкі яго краіны і выказаў узаўважэнне па ўмацаванні братэрскіх сувязей.

Канцэрт пачаўся выкананнем сімфанічнай пэзмы «Лізіца» кампазітара Марціну. Потым прагучалі творы Сметаны і Хуана І. нарэнсе. Чацвёрты канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Я. Цымера (саліраваў аўтар). Музыку Беларусі прадставілі Першая сімфонія Генрыха Вагнера. Слухачы гарача апладыскавалі гэтай музычнай прэм'еры.

...50-ГОДДЗЕ МУЗЫЧНАЙ ШКОЛЫ ІМЯ ЧАЙКОўСКАГА

ўрачыста адзначыла грамадскасць Гомеля. Вечар, прысвечаны юбілею школы,

адкрыў начальнік Гомельскага абласнога ўпраўлення культуры Э. Гладковіч. З дакладам выступіў дырэктар школы А. Кулага. За паўстагоддзе школы закончыла налі трох тысяч чалавек. Многія з іх заўсёды звязалі свой лёс з музыкай і сталі вядомымі дзеячамі мастацтва. Гэта — кампазітары Р. Пукет і Д. Лунас, народная артыстка РСФСР В. Барысенка, народная артыстка БССР Р. Млодэк і іншыя.

Сёння ў школе працуе каля 70 выкладчыкаў, у яе класах вучыцца амаль 700 чалавек.

У святочным канцэрце, прысвечаным юбілею, выступалі вучні і былыя выхаванцы школы: ансамблі скрыпачоў і віяланчэлістаў, аркестр народных інструментаў, балны аркестр і хор школы, в. а. дацэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі С. Мадорскі, выкладчык Гомельскага музычнага вучылішча Ю. Станкаў і іншыя.

...500-Ы РАЗ

быў наказаны 17 мая г. г. на сцэне Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР спектакль «Баранавіцкіца» па п'есе А. Салтыкава. Галоўную гераіню — Нілу Свірко — іграла народная артыстка СССР А. Клімава, першая выканаўца гэтай ролі.

СТУПЕНІ СТАЛАСЦІ

Дзесяць гадоў назад адбылася ў нас першая народная ўніверсітэты. Першым заўсёды цяжка... На янім прычыне раёнпрацоўшчыц, вучэбную праграму? Дзе знайсці педагогаў? Як праводзіць заняткі? Многа спачатку было праблем. Сёння ж не справіўся з імі, спыніўся на паўдарозе. Але моцныя — вытрымалі.

Яны, гэтыя першыя ўніверсітэты, зрабілі ідэю — далі штуршок таму руху, які прывёў да стварэння ў рэспубліцы цэлай сеткі грамадскіх навучальных устаноў. Зараз у Беларусі 1270 народных ўніверсітэтаў па 27 розных галінах ведаў.

Сапраўдным экзаменам для народных уні-

версітэтаў стаў усеагульны грамадскі агляд, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Паўтара года Ідзе правёрка жыццёвых сіл і поспехаў гэтых грамадскіх навучальных устаноў. Хутка будуць падведзены вынікі, названы і адзначаны лепшыя.

Але па фінішнай прамой ужо з'явіліся пераможцы. Ныдаўна Цэнтральны савет народных ўніверсітэтаў падвёў першыя вынікі агляду. Дыпламамі «Лепшы народны ўніверсітэт» і грашовымі

праміямі ўзнагароджаны 300 народных ўніверсітэтаў краіны. У ліку іх — 20 народных ўніверсітэтаў Беларусі.

Сярод іх некалькі ўніверсітэтаў культуры: старэйшая грамадская навучная ўстанова рэспублікі, якая не так даўно адзначыла свой 10-гадовы юбілей. — Гомельскі гарадскі ўніверсітэт мастацкага выхавання, народны ўніверсітэт музычных ведаў калгаса «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна і іншыя.

Л. ГРЫЦКЕВІЧ.

СЁННЯ МІНСК—СТАЛІЦА САВЕЦКАГА КІНО

ДНІ, ЯКІЯ НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕШ ● СЁННЯ ЖУРЫ АБВЕСЦЯЦЬ ПЕРАМОЖЦАЎ ● ТВОРЧЫЯ КАНТАКТЫ БРАТОЎ І САЮЗНІКАЎ ● УРАЖАННІ УДЗЕЛЬНІКАЎ І ГАСЦЕЙ ● МІНЧАНЕ — СТРОГІ І ЧУЛЫЯ ГЛЕДАЧЫ ● СУСТРЭЧА У ЦК КПБ.

Па-святочнаму, нека асабліва лёгка, уважліва дзесяць фестывальных дзён у жыццё Мінска. Фестываль стаў паўнапраўным грамадзянінам горада. Яму прысвечаны дзесяткі артыкулаў і фотаздымак на старонках газет, значныя, памятнае суневіры. Цёпла і сардэчна сустракалі ўдзельнікаў і гасцей аматары кінамастацтва Беларусі.

На сустрэчах у кінатэатрах, палцах культуры, клубх, адкрытых пляцоўках яны бяруць «у папону» любімых артыстаў Лідзію Смірнову, Людмілу Шагалаву, Аляксея Баталава, Міхаіла Жарава, Радзію Нахлетаву і іншых гасцей фестывалю. Бурнай апладысмантаў ля ўваходу ў Палац прафсаюзаў глядачы сустралі выканаўцу ролі савецкага разведчыка Ладзейнікава

Міхаіл ЖАРАУ,

народны артыст СССР:

— Новыя кінастужкі, новыя імяны, сустрэчы са знаёмымі і незнаёмымі сябрамі па прафесіі, адкрыцці, радасці, расчараванні, калі, скажам, работа твайго любімага рэжысёра атрыманася ніякай магчымасцю — бадай усяго і не пералічыць, што азначае для мяне Усесаюзнае кінафестываль.

І застаўся я ўсё ж акцёрам. Па-акцёрску, хацеўці не хацеў, успрымаў і ван горад, і мінчан. Ну, хаця б такі выпадак. Прыехалі мы на сустрэчу з рабочымі Мінскага трактарнага. Народу выйшла сустрапаць — процьма. Гэта для мяне не дава. Як бачу, недалёка ад патоўпу стаіць і курьцільніца сівы чалавек. Штосьці ў ім уразіла мяне. Рухі ў яго нейкія павольныя, у вачах зіхадзіць усмешка. Думка ў іх — спакойная, мудрая і... гарэзлівая. Падышоў да мяне і моцна, зусім не па-старэчы, пацёнуў руку. У ду-ну заняў гэты ноцёк. Можна, калі дакладна здымацца ў такой ролі — дык ніхай мінчане ведаюць, што Жараў будзе ў лепшым падобны на іх земляка — мінскага рабочага.

Аляксей БАТАЛАУ,

народны артыст РСФСР:

— Кіно—гэта не толькі лаўры і прызы, гэта яшчэ і цяжкія будні. І мне здаецца, што ў гэтых буднях акцёру адведзена роля айсберга. Над вадой, на паверхні, прыблізна адна чатырнаццатая частка яго історыі, а астатнія трынаццаць—пад вадой. Зверху невялікая ледзяная горка, унізе—глыба. Каб убачыць яе, трэба нырнуць. А ныраць—заняток рызыкоўны. Ці ж не гэтым тлумачыцца, што мы потым здзіўляемся, калі з'яўляюцца на экране такіх акцёры, як Усёлаад Санаеў, Анатоль Панаеў, Мікалай Грынко, Мая Булгакава, Інакенцій Смактуноўскі... Творчыя смеласць у раскрыцці акцёрскага багацця—воць што патрэбна нашаму мастацтву.

Тут ёсць яшчэ пэўны элемент шанцавання. Пярыў раз у цябе рэжысёр, сыграў ты яркую ролю, не звычайную для твайго «сталага» амплуа, і тут ужо новая бірка замацавалася. І ўжо запрашаюць на аналагічныя ролі.

Мне цяжка гаварыць, наколькі ўдаўся фестываль у сэнсе акцёрскіх адкрыццяў. Гэта скажа наша журы, дзе я нястомна працую ў гэтыя дні, а сам у думках—на здымачнай пляцоўцы фільма «Бег» па Булгакаву, дзе іграю Галубкова.

Віктар ТАРАСАУ,

народны артыст БССР:

— Шкадую, што кіназдымка ў Адэсе адарвала мяне ад фестывальнага шуму. Так, я не памыліўся: шуму. Звычайна ж так ліно і бывае ў мастацтве: на прамерках, аглядах і фестывалюх мы ў гарадцы пагаворым адзін аднаму і не вусім тое, што трэба. Аднак нам патрэбны і гэты шум, і гэтыя спрэчкі і дыскусіі. Скажам, каб набыць вопыт у перабудове свайго акцёрскага «я» з тэатральнага на кінамастацтва, патрэбны асаблівы вопыт. І ў многіх з нас такі вопыт ёсць. Аднак жа кожны новы артыст нясе з сабой пеніта новае. Барыс Шчукін і Максім Штраух працавалі не дусім так, як працуе ў кіно Юрый Казораў ці Інакенцій Смактуноўскі. Ала Тарасава і Любоў Арлова — не так, як Юлія Барысава або Таццяна Дароніна. Гэта няўлоўна для вока і сэрца, а такі зрух у артыстычным мастацтве нам, людзям, якія са сцяны ідуць да кінакамеры, трэба вывучаць. Мінскі фестываль, на маю думку, дае спажыву для роздуму пра гэта, бо ў многіх фільмах галоўныя ролі іграюць акцёры тэатра. Асабліва мяне ўразіў кіюлянін Аляксандр Пара ў ролі лейтэнанта Шміта ў «Паштовым рамане». Што гэта — непаўторная індывідуальнасць ці такое пачаслівае пераўвасабленне ў вобраз, калі верыш, што перад табой не артыст, а герой?..

Папрок у адрас «Беларусьфільма» — часцей запрашаюць нас у кіно, пакуль мы маладыя, пакуль у нас ёсць запал і гагоўнасць «гарэць» і «тануць», біцца на шыгах і падаць са стром у мора. Прынамсі, з купалаўцаў, здаецца, пасля Паўла Кармуніна нікога новага для экрана беларускія кінамастацтва не адкрылі.

ў фільме «Мёртвы сезон» артыста Данатаса Баніёнса, з горадсцю паказвалі родны горад Рыме Маркава, Марыне Сагайдак, Яўгену Маргунову...

Прыкметы фестывалю — амаль на кожным кроку: сцягі саюзных рэспублік, маляўнічыя афішы, святочныя эмблемы. І прэс-канферэнцыі, дзе кінамастацтва выступалі перад глядачамі і журналістамі, таксама прыкмета фестывалю. Значнальна і тое, што на гэтых прэс-канферэнцыях размовы аб фільмах, прадстаўленых на конкурс, пераходзілі ў больш шырокую гаворку—аб творцах, якія існуюць толькі ў літаратурных сцэнарыях, аб задумках пісьменнікаў і рэжысёраў, аб агульных тэндэнцыях развіцця сучаснага кіно.

20 мая ў ЦК КП Беларусі адбылася сустрэча з кіраўнікамі дэлегацый саюзных рэспублік і сацыялістычных краін—удзельнікамі IV

Усесаюзнага кінафестывалю, які праходзіць у Мінску.

У гутарцы з савецкімі і замежнымі кінамастацтвамі прынялі ўдзел кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў, Старшыня Савета Міністраў БССР Ц. Я. Кісялёў, сакратары ЦК КПБ Ф. А. Сургану і У. Ф. Міцкевіч, старшыня Камітэта па кінамастацтве пры Савеце Міністраў СССР А. У. Раманаў, сакратар праўлення Саюза кінамастацтваў СССР А. В. Карагану.

Глыбокае адлюстраванне сутнасці з'яў і ўдумлівае раскрыццё характару героя-сучасніка — вось кірунак творчасці ўсіх жанраў савецкага кіно. Але не будзем апаздываць падзеі. Апошнія слова за аўтарытэтным журы, якое сёння ўвечары аб'явіць вынікі конкурсу. Паслухаем галасы ўдзельнікаў, глядачоў і гасцей фестывалю.

Арунас ЖЭБРУНАС,

кінарэжысёр, Літоўская кінастудыя:

— На фестывалі мне пасцілі за ўсё задавалі пытанне, як удалося адшукаць такую незвычайную дэфічыт на галоўную ролю ў маёй стужцы «Прысяжнік». Калі гаварыць шыра, то, перш чым мы знайшлі Іну Міцігітэ, нам давялося праглядзець каля 500 дэфічыт. Гэта вельмі цяжка, але і цікава. Якія ты харошыя людзі, дзеці! Дарыліся, шырыся, дасціпяць... Менавіта тыя прывібылі рысы, што раскрылі на экране ў нашай гераіні, мы наглядзелі ў часе кінапроб.

Чакаем прысуду журы.

Павел КАРМУНІН,

артыст Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы:

— Што ні кажыце, а даўно ў Мінску не збіралася столькі славутых гасцей. І амаль кожны — жывая старонка нашага кіно: прывітаецца і нехта ўспомніць — героя, сюжэт... Бывае і толькі адну назву, бо не з адных шэдэўраў складаецца кіно.

Многія артысты тэатра называюць кіно. Аб сабе гэтага не скажу, бо бачу ў экране вялікі магчымасці сказаць пра чалавека так, як са сцэны не скажам.

Не так даўно мне давялося здымацца на «Мас-фільме» ў стужцы «Чырвоная плочка», з якой мінскі глядач пазнаёміўся ў дні фестывалю. Не магу без суму ўспамінаць свайго героя, простага беларускага селяніна Карпушонка, які стаў рэвалюцыйным салдатам. Многія ролі, якія я сыграў, памятна для мяне, але гэта асабліва. Пад протым шывілем гэтага салдата-хлебароба адкрылася такое гарачае сэрца, што кожны новы эпізод становіўся сапраўдным святам для мяне—я сустракаўся з чалавекам, якога палюбіў на ўсё жыццё.

Хочацца павіншаваць маіх калег кінамастацтваў (хаця і на ўсё жыццё адданы тэатру, не баюся слабе называць і «кіношнікам») з вялікім святкам кінамастацтва. Добрых вам фільмаў, сяброў!

Густаў КУБІЧЭН,

ЧССР:

— Спадабаліся ўсе дні фестывалю, на якіх мне пашчасціла пабываць. Вельмі ж спадабаліся! Але... бяда ў тым, што яны ўжо апошнія. І як бы ні радаваўся незвычайнаму кінамастацтваму свята, увесь час «точыць» нейкі чарвяк: а заўтра ад'язджаем. Цяпер нека ўдвая сумуеш, што надыйшоў час развітвацца з вашымі людзьмі, з вашымі артыстамі.

Мне падабалася і тое, як урачысты настрой спалучаецца з дзелавой атмасферай. Я прысутнічаў на абмеркаваннях фільмаў... у тралейбусах і ў рэстаране. Мінчане і нас захапілі гэтым. Мабыць, яшчэ доўга мы, турысты з Чэхаславацкай ССР, будзем спрачацца і дыскусіраваць, бо фестываль пазнаёміў многіх з цікавымі і змястоўнымі стужкамі амаль усіх студый вашай шматнацыянальнай краіны. Радуе, што савецкае мастацтва славіць чалавека подзвігу ў імя вялікіх ідэй прагрэсу і камунізма.

Для нас была прыемнай неспадзянкай сустрэча з роднай Прагай у фільме «Я, Францыск Скарына». Гэта гісторыя вашага народа і прыклад нашых узаемасуязей. Спадзяёмся, што фільм завандруе і на нашы экраны.

Ала СМУРГОВІЧ,

настаўніца Смагронскай сярэдняй школы:

— У кіно я бываю часта. Фільмы гляджу самыя розныя—добрыя дэтэктывы, дрэнныя—камедыі, цікавыя дакументальныя стужкі, гляджу фільмы аб калгасніках, урачах, вучонках. Але на ўсё жыццё захаваўся павага і любоў да герояў, лас якіх авалодаў нам улічэннем. Імяны Чапасава, Зоі Касмадзіянскай, Канстанціна Заслонава непарыўныя для мяне з імёнамі артыстаў, якія выконвалі іх ролі. Яны аўтарытэты і тыя персанажы, якія народжаны фантазіяй сцэнарыста, таксама «выходзяць з экрана» і потым становяцца тваімі сябрамі на ўсё жыццё—для мяне такі Мікола Пасечнік з «Вышыні»...

Сёння мне пашчасціла трапіць на Мінскі кінафестываль. І зноў сустрэлася з яркімі героямі новых стужак. Спадзяюся, што з цягам часу буду ўспамінаць, як любімых. Пятра Шміта, Францыска Скарыну, Алену Кальцову.

Інтэр'ю ўзяў Вік. САЛАВЕУ.

Інтэр'ю дае кінаактрыса Мая Булгакава.

Прыёмна атрымаць аўтограф ад Аляксея Баталава.

Народны артыст СССР Міхаіл Жараў і кінаакцёр Радзія Нахлетаву на прэсуцыі на Мінску.

Кінаактрыса Рымма Маркава ў Хатыні.

Дзе б ні з'явілася народная артыстка РСФСР Лідзія Смірнова, не адразу ж акружаюць глядачы.

Хлеб-соль удзельнікам кінафестывалю — грузінскім кінамастацтвам — ад хлебаробаў калгаса імя Калініна Мінскага раёна.

БРАЦІСЛАВА-МІНСК — ДАРОГА ДРУЖБЫ

НЕКАЛЬКІ дзён гасцямі беларускіх пісьменнікаў былі літаратары з брацкай Славакіі: лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, прэзідэнт Езаф Горак, паэт Уладзімір Райсел, прэзідэнт Ян Коранка і літаратуразнаўца Віктар Кохаль. 18 мая ў Саюзе пісьменнікаў БССР адбылася цёплая, сардэчная гутарка з гасцямі, у якой прынялі ўдзел М. Танк, І. Шамякін, Я. Брыль, М. Ткачой, А. Кулакоўскі, Э. Азгур, А. Вярцінскі, А. Зарыцкі, Я. Сямляжон, Я. Сіпакоў, Я. Скрыган, Т. Хадкевіч і інш.

Славацкія пісьменнікі, якія ўпершыню наведалі Беларусь, азнаёміліся з выдатнасцямі Мінска, побывалі ў музеі першага з'езда РСДРП, у музеях Я. Купалы і Я. Коласа, наведалі Хатынь і Курган славы, зрабілі паездку на радзіму Якуба Коласа.

Прапануем увазе чытачоў творы нашых гасцей.

Славацкія пісьменнікі Ян Коранка, Езаф Горак, Віктар Кохаль, Уладзімір Райсел і галоўны рэдактар часопіса «Гарызонты сацыялізма», госць Усесаюзнага кінафестывалю Мілаш Крнэ знаёмяцца з Мінскам.

ГЭТА БЫЛО на прадвесні 1945 года.

Вы і самі ведаеце, што мы тады перажывалі. Была вайна. Не адзін з нас яе памятае, не адзін з нас яе пачувае, не адзін з нас яе памірае. У пачатку сакавіка фронт наблізіўся да нас. Быў ранак, сакавіцкі, але яшчэ халодны. Ды ў тую раніцу раптам ўсё змоўкла. Калі я выйшаў са школы, дык убачыў, што ў вёсцы было многа ваісковых. Гэта былі ўжо не фашысты, а чырвонаармейцы. Яны стаялі чародкамі на дварэ, на вуліцы, поўна было іх у школе. Яна была малая і не магла ўсіх прыгрэць. Вокны былі павыбіваны кулямі і асколкамі, адзін вугал разбіты выбухам снарада, дах — паламаны. Салдаты то ўваходзілі ў школу, то выходзілі з яе. Куды ні зірнеш — скрозь телефонныя шнуркі. Па салдатах відно было, што ім чагосьці не хапае. Яны чакалі камандзіра.

Высокі, парывісты, малады. Цераз плячо быў пераіндэнаваны непрымацельны плашч. Камандзір падаў мне руку.

— Ты дырэктар? — спытаўся.

Я кінуў галавою.

— Пайшла са мною, — наклікаў ён мяне.

Мы селі. Праз пабуды вокны дзямужу халодны вецер.

Капітан быў стомлены. Вочы яго раз-пораз злішчыліся. Ды заснуць ён не мог. Уваходзілі то паставы, то пасыльныя, то сувязысты, і мілья капітан, які хацеў са мной пра штосьці пагаварыць, не меў на гэта магчымасці. Быстра, аднак стомленым голасам, ён сказаў:

— Я не спаў, калі праўду сказаць, няць сутак. Так толькі прыхваткам, стоячы дзе-небудзь, дрэмлю.

— Галоўнае, што вы ўжо тут, — сказаў ён. Падумаўся, што цяпер капітан мог бы і скінуць сон. Твар камандзіра быў збытае, вочы паўпадалі, валасы пазліпаліся ад поту... Стома, стома... Аднак, калі зноў увайшоў салдат, капітан ажыў. У вачах бліснуў агоньчык, голас узмацнеў, на твары з'явілася чырвань.

На маю прапанову паспаць ён махнуў рукою.

— Яшчэ не па ўсім, — сказаў і ўсміхнуўся.

Я трохі здзіўлена. Пасля некалькіх дзён страляніны прыйшла, нарэшце, цішыня. Падумалася, што цяпер дык ужо ўсё супакоіцца, што вайне — канец. А капітан вось кажа, што яшчэ не па ўсім.

— Хутка пачнецца зноў, — сказаў ён мне з усмешкай. — Немцы акапаліся на ўзгорку.

Я збытае. І капітан заўважыў гэта. І зноў усміхнуўся.

— Ваішча? — спытаўся ён у мяне.

Я і не згадзіўся, і не запярэчыў.

— Што ж, вайна — гэта зло, — сказаў ён, махнуўшы рукою. Тады выйшаў шклянчак гарэлі і наліў мне.

У школе было поўна салдат. У суседнім класе відаць былі маладыя афіцэры і сержанты.

Раптам пачаўся незвычайны рух, ажыўленне. Спачатку загучаў незнаёмы, моцны голас, а потым смех. Хтосьці прыйшоў і голасна пра штосьці гаварыў. Я не разумеў, пра што, але, відаць, было гэта нешта вясёлае.

— Міколка! — гукнуў капітан.

Дзверы адчыніліся і увайшоў... Я падумаў, што ўвойдзе які-небудзь юнак, а гэта быў высокі, мажны мужчына, ужо добра-такі немаладзён. Сівы, з густою, белай бародой. У вушанцы з чырвонаю зоркай. На грудзях вісеў аўтамат, за плячыма — рэчавы мяшок.

— Ну, дзеду, як там? — весела сустраў яго капітан.

— Што ж, я ўжо тым часам тут, — адказаў стары, бліснуўшы са свае сівыя зубы. — І жывы, таварыш капітан.

Стары Міколка. Ён быў як бацька сярод дзяцей, як настаўнік сярод вучняў.

— І ты страляў? — спытаўся капітан, зусім ачухваючы ад стомы.

— Страляў, — горда адказаў стары.

— А ці застрэліў каторага?

— Страляў, а ці застрэліў — не ведаю.

Я здзіўлена, што ў Савецкай Арміі ваююць і такія дзяды.

— Ты хто — дырэктар? — спытаўся ён, павярнуўшыся да мяне.

— Дырэктар, — усміхнуўся капітан.

Міколка падаў мне руку. Я яе модна паціснуў.

— Не бойся, — сказаў стары. — Усё будзе добра.

Вайна скончыцца, адрамантуеш школу і зноў будзеш

Міколка

Езаф ГОРАК

вучыць малых. Я вельмі люблю іх. А ўсё вось гэтыя — нібыта дзеці мае...

Ён паказаў рукою на маладых афіцэраў, якія стаялі ў дзвярах.

Яны падыхлі да старога і паказалі яму пераклады кніг рускіх пісьменнікаў — Пушкіна, Дастаеўскага, Шолахава, Эрэбурга, Караленкі... Яны заўважылі гэтыя кнігі ў маёй бібліятэцы. Дзед браў іх адну за адной у рукі і ўважліва прыглядаўся. Ён не ведаў лацінцы, але маладыя ахвотна называлі яму імёны аўтараў.

Ды тут пачуліся выбухі. Убегла некалькі салдат. Крыкам паведамлялі штосьці капітану. А цяжкія міны рваліся ўжо вельмі густа.

— Пайшла, хлопцы! — гукнуў капітан і ўстаў. Высокі, стройны, ён пацягнуўся да хресту ў касцях, уздыхнуў, надзеў каску.

Падаў мне руку.

Пайшоў, але ў дзвярах азірнуўся.

— Фрыцы пачынаюць атакаваць. Але не бойся, яны сюды не вернуцца.

І выйшаў.

Стары Міколка першы пайшоў за капітанам. Ён таксама падаў мне руку і зноў паўтарыў тое, што раней сказаў пра школу і дзяцей.

За вёскаю пачаўся бой.

Прамінула тры дні.

Тры дні, на працягу якіх мы не ведалі, што да чаго. Зямля гула, скрозь поўна дыму, снег, пачарнелы ад выбухаў мін, увачавіжкі раставаў, вада сплівала з салдацкай крывёю.

На цвітары капалі ўсё новыя і новыя магільні. Для загінуўшых. Капалі сяляне.

На трэці дзень наклікалі і мяне. Я пайшоў. Сяляне спраўна завіхаліся на гэтай горкай працы. Рыдліўкі дзядулі мёрзлую зямлю. Поблізу ляжала дзевяць мерцаючых, накрытых шынялямі. Чырвонаармейцы. Сэрца маё балюча сціснулася. Я адварнуўся, пачаў шукаць лом і рыдлёўку...

Але тут падыхнуў малады старшыня. Ён быў паранены, з правай рукою на перавязі.

— Ты хто? — спытаўся ён у мяне, бо я адрозніваўся выглядам ад сваіх аднавяскоўцаў.

— Настаўнік, — адказаў за мяне сяляне.

— Настаўнік? — прызна ўсміхнуўся старшыня. — Табе не трэба рыдлёўка. Ты будзеш вучыць дзяцей, — дадаў ён, працігнуўшы мне здаровую руку.

Мы пакінулі сялян і іх сумную працу. Рыдліўкі бязладна, балюча стукаліся аб каменне. Мы чадылі са старшыняй да мерцаючых. З-пад некаторых яшчэ выпякалі ручайкі цёмнай крыві. Хвіліну мы стаялі моўчкі. Не ведаю, чаму я раптам пагнуўся і пацтнуў шынель з мерцаючых, каля якога стаяў.

— Можна? — спытаўся я ў старшыню.

Ён моўчкі кінуў галавою.

Я адкрыў твар нябожчыка.

Гэта быў стары Міколка...

Той самы, што тры дні таму назад весела гаварыў пра тое, як я адраманту школу і буду вучыць дзяцей.

— Дзядуля Міколка, — шашнуў я.

Не відно было, дзе яго смяротная рана, а на твары засталася тая ж непаўторная усмешка — як і тады, калі мы з ім гаварылі.

Хвіліну я пастаяў над старым, зняўшы шапку. Пасля зноў прыкрыў яго шынялём. Адышоўся памалу.

— Ты ведаў яго? — спытаўся старшыня.

Я кінуў галавою. Я не мог гаварыць. Незнаёмы боль схпіў мяне за сэрца...

Пасля мы і сапраўды давалі нашу школу да ладу. Адрамантавалі парты і сталы, зашклілі вокны. Я зноў пачаў вучыць малых. Так, як прадбачыў дзед Міколка...

Калі б я ўмеў, дык намалюваў бы яго партрэт і павесіў бы ў класе на сцяне.

І калі б я расказаў сваім вучням гэтую сумную, праўдзівую гісторыю, дык палажыў бы хоць адзін букетік пад гэтым партрэтам. Пад партрэтам дзядулі Міколка...

Пераклад Т. Міронавай і Я. Брыля.

А ДВЯЧОРАК. Пачарнелы снег, як стары грэб, абсунуўся, асеў і ляжыць каля платоў грузны, гатовы распэўсацца ў розныя бакі. Ліпы і вербы мокрыя, галаствольныя. Ад гэтага яны здаюцца на фоне сіняга неба яшчэ больш чорнымі, ледзь не грыфельнымі. Прыслушаешся: здаецца, пахне адгалай карой, нават мокрым шыкецінам, паўз якія мы ідзе.

— Зараз во спустымся ў лагчынку, там і хата, — гукне мне калгасны пчалар, малады яшчэ хлопек Валодзя Язерскі.

Перад гэтым мы сядзелі з ім у парткоме (Валодзя замышчае сакрата-ра), і ён расказаў, што з былых вясковых камунараў жывымі засталіся лічаныя людзі. Каго кулацкі абрэз падпільнаваў, хто ў вайну загінуў, а каго франтавыя раны пасля вайны ў магілу звалі. Адна надзея на Андрэя Васільевіча Прыцава. Больш няма ўжо каму расказаць пра камуну.

Прайшла трохі моўчкі. Потым Валодзя зноў паварочваецца да мяне:

— Харошы Прыцаў чалавек. Я ў яго кватараваў нешта каля чатырох год. Ён і цяпер мяне лічыць за роднага сына. Бывае, іншы раз прыйду, а дома нікога няма. Я сам возьму ключ... Ён заўсёды ў вушаку ляжыць... Адамкну замок, возьму, што трэба ў хаце і пайду... Ну, во датэпалі!

Ляпае клямка, сіла рыпця набухлыя вільгаццю вароты, нехаця прану-скаючы нас у двор. Я азіраюся. Па праваму боку — вастраверхі тын. За ім — агарод, а крышку далей ледзь пра-біваецца ў цёмрадзі сілуэт хлывушка. Мы ніштавата доўга стаям у сенечках. Валодзя ляпае рукою на дзвярах, ніяк не можа намацаць клямку. Нарэшце бразгае жалеза, у твар і грудзі шугае цёплы хатні дух.

На ўслончыку спіной да дзвярэй сядзіць чалавек, нешта робіць. Здаецца, скубе з курцы пер'е.

— Дзень добры ў хату, — гукне Валодзя. Ён паціскае прысадзістаму каржакаватаму гаспадару руку, тлумачыць, па якой справе прыйшла да яго.

— Я хуценька, — абтрасае той з каленяў пер'е і пух. — Гэта во жоўка кажа, — абскубі. Можна, калі падуш-ку наб'е.

Андрэй Васільевіч шчоўкае ўключальнікам і жмурыцца ад святла. Твар у яго поўны, позірк вясёлы, праніклівы. Галава круглая, як гарбуз. На ёй, нібы марозная зайнелая ігіца, тапырацца ва ўсе бакі кароткія сівыя валасы. Дзёўна, як іх барэ толькі машынка ці нажніцы — такімі пруткімі і тоўстымі яны здаюцца.

— Ідзіце сюды, — вядзе гаспадар у чыстую палавіну хаты, падсоўвае крэсла. Сядзе і сам. — Дык вы пра камуну?... Многа ж вады сплыло і з памяці шмат што выветрылася, — бя-дуде Прыцаў.

— А няўжо ж! — узлётчы ў руку вядро і збіраючыся выйсці з хаты, пачварджае ад парога гаспадыня Ефрасінья Рыгораўна. — Столькі ўсяго было! І калатчечы, і... Не прывядзі госпа-дзі. Як чалавек, здаецца, і можа вышперцець...

— Ат, зноў ты за сваё, — перабі-вае гаспадар. Пачакаў, пакуль зачы-ніліся дзверы, цяжка палажыў на стол руку. — Напакутвалася яна ў мяне за вайну. І ў Рагачоўскай турме сяд-зела, і канцлагера паспытала. Чуць выбавілі сваё ад смерці. Пра што не пачне цяпер гаварыць, усё да вай-ны зводзіць... Хапіла і мяне. І кулямі і асколкамі хрышчоны. Немец па мне прамоў наводкай з гарматы лупіў. Ды трасу ў бок, не папаў. Жывучы, ві-даць, я.

— А на той, на першай был?

— Заспеў і тую. На фронт, праў-да, не зарымеў. Затое пасля рэвалю-цыі давалася палётка з вінтоўкай і шабляй на кані. Бандзюкоў лапілі. Мы за імі ганяліся, а яны нас выві-жоўвалі. Хто — наго? Усё-такі мы ім шпыю сіруцілі. Непадалёк адсюль усё гэта было. Далася нам горш, чым гор-ная рэдзька банды нейкага Лядзечнага ці Мядзвецкага. Д'ябал яго ўжо пом-ніць!.. Во гонімся за бандай па пятах, спіну можна шабляй дастаць. Уско-чыў за ёй у вёску. Туды-сюды — ня-ма! Мы ў наступную! Ну, відзе не дзе-нецеся, тады. Будзеце ў нашых руках. Ажно — зірк! Гарыць тое сяло, якое мы толькі што пакінулі. Мы — назад! А ўжо занялося другое сяло. Во былі вобаратні. Га? — Прыцаў весела гля-дзіць на мяне, нібы пытаецца: што скажаш, галубок, на гэта? Пляскае да-лонямі, сціскае іх, нібы нешта тру-чыць паміж імі. — Нічога. Пабралі ўсіх да аднаго. Як тых пісклят. І вер-хавода сцапалі. У царкоўным падвале. Панерапіваліся пасля налёту на кра-му. Асалавелы ад перапою гэты Ля-дзечні, як затраўлены звер, кідаўся на папа, які падказаў, дзе хаваюцца бандзюкі... А нешта ў хуткім часе мя-не і здэмабілізавалі дамоў.

— Цягнула да зямлі? — стараюся ўлавіць узрушанасць на твары Анд-рэя Васільевіча.

— І да зямлі і дамоў цягнула. А

яні жа! — пацварджае Андрэй Васіль-

Уладзімір РАЙСЕЛ

Л Е Т А

Божа, колькі лета

у маім целе!

Колькі спёкі ў маёй крыві!

Не хачу ні цішыні, ні ценю,

толькі аднаго хачу — любі.

Ды чаму, як зменіцца пагода,
смутак скоўвае мой кожны рух!
Ці ў любі ёсць

свае поры года,

той жа ўсё зачараваны круг!

Л Ю С Т Р А

Яно гаварыла заўсёды

праўду і толькі праўду,

не баючыся нанесці

праўдай каму-небудзь траўму.

Калі ж яго не ўзлюбілі,

калі яго разбілі,

тую горкую праўду
стократ асколкі адбілі.

С Э Р Ц А

— Якая хворасць, якое зло

у сэрцы чалавека!

— Яны гнездзяцца ў ім даўно,

яны у сэрцы адвечу.

— Не, памыляешся, дарогі:

будзь сэрца такім адвечна,

быў бы зусім чалавек другім,

не марыў бы жыць чалавечна.

Пераклад са славацкай мовы

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

евіч. Нечакана ён хапануў на поўныя грудзі паветра, сцягнуўся ў дугу, ледзь не стукнуўшыся лбом у стол, і цяжкі кашаль скалануў яго поўнае цела. Адсопса, выдер рукавом слёзы, што выступілі ад натугі. — Гэта во хвароба падваліла, хай яна ідзе на сухі лес... Ага, дык я, значыць, дамоў прыйшоў. М'яне за стол вядуць, а я брынаюся, як той жарэбчык-двухлетак, якога першы раз у аглоблі шчэмяць. Карціць хутчэй пабегчы на сяло, аднагодкаў убачыць, на таварыскую арцель паглядзець. Яна ўжо ў нас тут была. Каб не пакрыўдзіць старых, абнашчыўся чаркай, шапку ў аханку і махнуў на сяло. Сустрэў старшыню арцель Трыхана Пугачова. Як цяпер во помню: водзіць ён мяне па двары, а я без яго слоў бачу, якія гладнія ды сытыя каровы і свінкі. Колькі ў свірне добра. Ну, я тады і ўзгарэўся. Пачаў падбіваць сваіх суседзяў арганізаваць камуну. Сем сем'яў і ўступіла ў яе. За дзень зьявіўся адзін хлёў коней і кароў, сьпыліў адно месца збожжа. У мяне нічога не было. Ведама ж, толькі з войска прыйшоў. Дык бацька вырачыў. І каня даў, і карову,

шунае паняросы, хаця ён і не курыць. Во не можа вась так, адразу, ухапіцца за тую сыраварню, якую, мабыць, і не ўспомніў бы. А што не ўспомніў бы, гэта так. Старасць! От на яе і злеў Андрэй Васільевіч. А злосьць гэту хоча сарваць на іншым.

— Ёй адна сыраварня толькі і ўцямку, — буркатліва зазначае гаспадар. — Бо сыры там рабіла.

Не ўтрымаўся, каб не падналоць.

— А вась пра першы трактар, дык і не ўспомніла б.

Ефрасіня Рыгораўна не абзываецца. Ёй, відаць, не хочацца весці непатрэбную перапанку, ды яшчэ пры чужым чалавеку. Яна моўчкі совае вілачнікам у печы. Гэта толькі і трэба гаспадару. Ён адразу мякчэе і з твару і голасам. А ў цёллым позірку, у прытовай усмешцы, якая так і вылузвэцца з-пад напускной строгасці, бачыцца ўсцешанасць, нават гонар: «Вось якая ў мяне далікатная ды разумная жонка. Дзе трэба, слова ўстаў, а дзе трэба, маўчыць».

Але, напамінушы пра сыраварню, гаспадыня, як усё роўна якую калоду ўскаціла поперак гаворкі, якую гэтак

раённы начальнік, — і не дужа трапа, але пацелі... І чакаць няма чаго. Трэба аб'ядноўвацца». Бачым: разумны чалавек і разумнае гаворыць. То чаму не паслухацца? Памазгаліся, парайліся на сходзе ды і аб'ядналіся. Старшыню абралі Трыхона Пугачова. Неўгамонны чалавек быў.

Ну, братка, — даверліва прызнаецца Прыцаў, — у калгасе, да лібог не хлшу; сталі жыць яшчэ лепш... Я цэлы дзень у полі з каласамі шнурую; а прыеду дамоў, гляджу: мяшкі з жытам на падворку стаяць, бульбы бурт насыпаны. На працягні столкі выйшла. Дык самі і прывезлі... Ды не спалі і ваўкалакі... Тыя, што на двух нагах. Неяк раз ці то парыхтоўку павезлі праз ноч на конях, ці за чым іншым паехалі. Не адбарабанілі і вярсты дзве, як бачым, агонь шугануў над сялом. Сэрца так і ёкнула. Параспрагалі коней, ускочылі на іх і верхам джгаем назад. Яцім і здалёк бачым — гарыць калгасная абора, дзе стаяць каровы. Роў стаяць, хоць вушы затыкай. Пакуль пасасконвалі з коней, дах і гахнуўся вобзем. Каровы дзве ці тры толькі і ацалелі.

Прыцаў паказвае вачамі на сцяну. Там, у самаробнай рамцы, фотакарткі. З адной глядзіць малады хударлявы хлопца. Нос прамы, позірк пільны, рашучы.

— М'яне самога вайна ў Маскве заспепа. Хадзіў па сельскагаспадарчай выстаўцы, на якую калгас паслаў, і раптам, як хто абухом на галаве: вайна! Што тварылася на вакзале! Вэрхал, таўкатня, гармідар! Ледзь уцінуўся ў вагон. Еду, а душа не на месцы. І чым бліжэй да Гомеля, тым больш грукату, выбухаў, пажару. Ноччу ўсё неба ў полымі, быццам яго хто падпаліў. Наслаў пераправіўся праз Дняпро. Заскочыў дамоў, убачыўся з жонкай і пабег у ваенкамат. А там гэтакім як я, адзін сказ: прабывайцеся на ўсход... На ўсход бег на нагах. А ад Сталінграда да Одэра поўз на жываце. Салёрам быў. Размініраваў праходы і для пяхоты, і для танкаў. Давалі фашысты і жару і копаці. Нянавісці па завязку было. Палучыў я ад жонкі пісьмо. Гады, гэтак над чалавекам змывацца! Гнеў такі, што аж вочы засцілае. Ну і пёрлі ж таго немца. Вось так мы рабілі з імі!

Твар у Прыцава камянее. Рукамі ён робіць адчайны рывок у бакі, нібы раздзірае напал моцную палатніну.

— А на Одэры ледзь не быў мне каюк. Навялі пантонны мост, сядзім у бліндажы, чакаем. А немец з таго берагу пастрэльвае. Не так што, каб часта, але і не рэдка. Капітан мне і кажа: «Ідзі, Прыцаў, паглядзі, можа, немюра разбіла нашы пантоны!» Я пад казырок: «...Есць!» — і выскачыў на бераг. Не прайшоў і паўсотні метраў, як гахнуў куды мяне снарад. Адчуваю, — прамой наводкай. Добра што снарад трапіў пад абрыў. М'яне паветранай хваляй і кінула вобзем. Не помню, колькі праджакаў, пакуль ачуваюся. Абмацаў сябе: дзякуй богу, цэлы, нават не ранены. Прыходжу ў бліндаж, а хлопцы да мяне: «Братка, няўжо з таго свету? Мы ж бачылі, як дзеўбануў цябе снарад у самую макаўку». А ў мяне ў вушах толькі звон. Кантузіла. Адправілі ў медсанбат. А неўзабаве і вайна скончылася. Са шпіталью я і вярнуўся дамоў.

КАМУНАР (НАРЫС)

Васіль МАКАРЭВІЧ

Мал. В. Тарасова.

І збожжа адмераў... Усё у камунараў ёсць. Толькі вась дзе жыць? Сем і усё лічы што маладыя. У бацькоў жылі. Ламаем галовы, а нехта і кажа: «Панская хароміна пусгуе. Хіба гэта не жытло?» У ёй мы і атабарыліся.

— Ну, і пачалося ж, — неяк адразу памаладзеўшы, круцячы з боку на бок кругляшом галавы, відаць, усёй памяццю абрынуўшыся ў тыя далёкія дні, заракатаў гаспадар басам. — Яшчэ не ўстане сонца, а мы як не напераганкі ў поле бяжым. Прыскочым — і давай адзін перад адным старацца, аж гарым. Усе дружніы, падхватныя. За якую работу ні ўхопімся, за дзень і ўходзем яе. Бывала: скосім пожны і высушым да заходу сонца сена. Здаецца, што яшчэ трэба? Дык не ж! Узгарымся яшчэ і пачнем кідаць ноччу стагі.

Прыцаў прыкрывае далонню вочы, смеюцца, пасля махае рукой.

— А якая работа ноччу? То глядзіш, каб не сунуў віламі табе ў бок падаваты. То сам шаснеш часам са стога прама на галовы мужчынам. Во як да работы рваліся. Адкуль і сіла бралася тая? — ні то дзівіцца, ні то пытае сам сябе гаспадар.

— Спраўна запылі?

— І не пытайце! Мы тады смяяліся: каб здарыўся, кажам, такі чуд устаў бы з магільні абрала і абдзірала пан Шэпілаў і зірнуў на наш набытак, то, відаць, ад здзіўлення анямеў бы, а можа і паралюш ханіў бы яго. Так забагацелі! А як жа гэта багацце набывалася? Мала нам касьбы, маладзбы ды ворыва! Дык не! Зарупіла яшчэ ўзбіцца на свой сад. І самі, кажам, з'ядзім яблыка, і дзеці паласуюцца, і капейчына яшчэ якая будзе. Але развагі развагамі, а сад трэба вырасіць. Каб вырасіць, трэба недзе ўзяць яблыні, Ну і пачалі хадзіць на лесе ды шукаць лесавушкі. Іх тут па наваколлі — уга! — колькі было! Закалалі пітоўнік.

— Пітоўнік? — перапытваю я.

Гаспадар глядзіць на мяне, не разумею, што я хачу ад яго. Нарэшце нівае галавой:

— Ага! Я ж кажу, пітоўнік. Пачалі мы з яго памалі браць ды саджаць яблыні на полі... Не зразу пасыпаліся яблыкі з таго саду, але ж дачакаліся. Цяпер сад разросся аж на дзве сотні гектараў, — радуецца Андрэй Васільевіч. — Паслужыў нам пітоўнік. Ой, як паслужыў!

— А яшчэ ж сыраварня была, — шчэміць у гаворку сваё слова Ефрасіня Рыгораўна. Яна вярнулася ўжо ў хату, бразгае вядром, тупае каля печы, арудуючы то вілачнікам, то чыпайлой.

— Ат, зноў ты!.. Сам ведаю! — здуецца гаспадар. Ён, па ўсім бачна, не любіць, калі яго перабіваюць або забягаюць яму наперад. Нахмурыўшыся, Прыцаў мадае на кішэнях, быццам

гладка вёў гаспадар. І цяпер не абысці, не абехаць яе старапой. І маўчыць нельга.

— Праўду кажа, была і сыраварня, — задумліва пачынае Андрэй Васільевіч. — Тут такая справа закруцілася. Было ў нас сем кароў, а праз год стала чатырнаццаць. А яшчэ праз год — у два разы больш. Малака было, ну, проста неўпаед. Хочь купайся ў ім. Глядзім і не ведаем, куды яго дзяваць. На вуліцу ж не выліваць. Аж тут стукнула некаму ў галаву думка: сваю сыраварню займець. Падшукалі скляпок, завезлі патрэбнае начынне, прыставілі людзей і — загуў наш саматужны заводзік. Сыры пакаціліся з яго — круглыя, роўныя, што рэзата. Адрэжаш дустачку, возьмеш на зуб, — ну, здаецца, за ўсё жыццё не ёў такога смачнага!.. Во і мая старая была на той сыраварні.

Гаворыць ён гэта гучна, нібы запрашае гаспадыню ўступіць у гаворку: маўляў, вась тут табе і карты ў рукі — расказвай пра сыраварню. Гаспадыня ж занята сваім: яна аддэжвае бульбу, высыпае ў карыта і таўчэ яе свінням. Пара воблакам узнімаецца над карытам. Яна ахутала, завалакла старую. Прасны пах гарачай бульбы, як вясновы туман, плыве праз парог, даходзіць да нас. Гаспадар смачна ўцягвае яго носам, прыслухоўваецца.

— Кормніка дзяржым, — мімаходзь зазначае ён. — Не для сябе. Сын тады-сяды з Оршы наезджае. Трэба ж нешта палажыць на дарогу ў чамадан. Самім ужо нам многа і не трэба... Можа табе памагчы вынесці карыта? — гукае ён Ефрасіні Рыгораўне.

— От, сама ўпраўлюся, — разганаецца гаспадыня. — Ты вунь лепш з чалавекам займайся. А то пырхаеш, як той верабей па каноплях.

— Дык от, — вяртаецца да ранейшай гаворкі Андрэй Васільевіч, — праз тыя сыры цэлая мітрэнта была. Пачалі рабіць іх столкі, што завалілі імі і саміх сябе, і суседзяў. Ніхто браць не хоча. Людзі не паспываюць спакойваць. Во не адны мы сыры рабілі. Была сыраварня і ў таварыскай арцель. Яны таксама стараліся... Дайшло да таго, што справа пакацілася ў раён. Прыязджае адтуль нейкі начальнік. «Што, — кажа, — канкурэнтамі сталі? Камуна з таварыскай арцелью ў канкурэнцыю ўступіла?» «Нічога курэцкага мы не ўступілі, — не дачуўшы, запярэчыў неўпапад дзед Яўсей. — А вась з сырамі няладна ў нас». «Чуў звон ды не ведае, адкуль ён, — засмяяўся раёны начальнік. — Тут ясная справа: трэба аб'ядноўвацца: дзве гаспадаркі звесці ў адну. Зразумела я тлумачу, дзед?» «А што тут не разумець? — не сунімаецца гаворкі дзед. — Гэта ўсё роўна, што самасад з двух кашпуюк сьпяваць у адзін і курыць яго разам». «Можа, — кажа

А неўзабаве тыя ж самыя гады і старшыню нашага паклалі з абрэза. Як выступаў перад сходам, так і ўпаў грудзмі на чырвоны абрус, якім быў засланы стол.

— Злавліў забойцаў?

— А дзе яны маглі дзецца?! Злавлі і засудзілі!

— Калгаснікаў тым стрэлам не запужалі?

— Гм. Гэта аднаго можна запужаць. А хіба ўсё сяло запужаем? Калгас наш стаў перадавы. Прагрымеў ён на ўсю краіну. Чутка пра яго аж за мяжу пайшла. Не глядзіць так на мяне, праўду кажу. Вось слухайце... Быў я нешта ў полі. Аж бачу, легкавушка з-за павароту выскачыла — і цуп! — каля мяне стала. «Ком, — заве мяне пальцам чалавек у каргузе, — дзе ест калхоз «Рассвет»? Братачка, у мяне сэрца так і шаснула ўніз. Немцы! Як, думаю, яны апынуліся тут? Можа, якая вайна, а мы тут, як у нары сядзім, нічога не ведаем. А немец, відаць, заўважыў маю разгубленасць і тлумачыць: «Мы рабочыя-металісты з Лейпцыга. Многа добрага чулі пра ваш калгас. Нашы таварышы паслалі перадаць вам наша рабочае прывітанне». З таго б, думаю, і пачынаў. А то перапужаў да смерці. Улез я ў легкавушку і пакацілі мы да сяла. Калгаснікі сустрэлі іх, як мае быць. Вадзілі, паказвалі ім калгас. А пасля сабраўся сход. Рабочы і перадаў калгасу сцяг, які прывёз з Лейпцыга. На ім, як цяпер помню, было напісана: «Руку — таварышу, кулак — ворагу!» Спачатку перапісваліся з імі. А пасля перасталі лісты прыходзіць. Пітлер дараўся там да ўлады.

— Гэта добра помніцца мне, бо нешта тады і сын нарадзіўся ў мяне. Дзеткі пачалі прыбываць. Уцеха адна з іх! І не толькі сваіх гадаваў. Усьнавіў яшчэ хлпачку. Маці ў яго памерла. А бацька кінуў-рынуў усё і пайшоў у суседняе сяло ў прымы да адной разведчыцы, — так у нас называюць разведзеньых. Косяця астаўся, як усё роўна сірата. Прышоў я да яго раз у хату. Гляджу, а хлопца нейкі цвілы сухар гламожджа. Сам сухенькі такі, кволы — свіціцца наскрозь. У сэрца як хто мне іголкай укалоў; так шкада стала. Узьяў я Косяця за руку ды павёў дамоў. Адчыніў хату і кажу старой: «Адзень хлопца і накармі. Будзе жыць у нас». Сеў хлопчык есці крупнік і не можа льяжкі да роту днесці: слёзы на бабине сьпылюцца з вачэй. Не змог я глядзец. Адварнуўся...

Андрэй Васільевіч змаўкае. Веікі часта-часта моргаюць. Нарэшце ён спраўляецца з сабой.

— Харопы хлопца быў. Перад вайной пайшоў у армію. Усяго адзін раз прыязджаў у водпуск. Больш яго я не бачыў. Прыслалі паведамленне, што прапаў без вестак. Толькі фотакартка і асталася ад яго.

Прыцаў паказвае вачамі на сцяну. Там, у самаробнай рамцы, фотакарткі. З адной глядзіць малады хударлявы хлопца. Нос прамы, позірк пільны, рашучы.

— М'яне самога вайна ў Маскве заспепа. Хадзіў па сельскагаспадарчай выстаўцы, на якую калгас паслаў, і раптам, як хто абухом на галаве: вайна! Што тварылася на вакзале! Вэрхал, таўкатня, гармідар! Ледзь уцінуўся ў вагон. Еду, а душа не на месцы. І чым бліжэй да Гомеля, тым больш грукату, выбухаў, пажару. Ноччу ўсё неба ў полымі, быццам яго хто падпаліў. Наслаў пераправіўся праз Дняпро. Заскочыў дамоў, убачыўся з жонкай і пабег у ваенкамат. А там гэтакім як я, адзін сказ: прабывайцеся на ўсход... На ўсход бег на нагах. А ад Сталінграда да Одэра поўз на жываце. Салёрам быў. Размініраваў праходы і для пяхоты, і для танкаў. Давалі фашысты і жару і копаці. Нянавісці па завязку было. Палучыў я ад жонкі пісьмо. Гады, гэтак над чалавекам змывацца! Гнеў такі, што аж вочы засцілае. Ну і пёрлі ж таго немца. Вось так мы рабілі з імі!

Твар у Прыцава камянее. Рукамі ён робіць адчайны рывок у бакі, нібы раздзірае напал моцную палатніну.

— А на Одэры ледзь не быў мне каюк. Навялі пантонны мост, сядзім у бліндажы, чакаем. А немец з таго берагу пастрэльвае. Не так што, каб часта, але і не рэдка. Капітан мне і кажа: «Ідзі, Прыцаў, паглядзі, можа, немюра разбіла нашы пантоны!» Я пад казырок: «...Есць!» — і выскачыў на бераг. Не прайшоў і паўсотні метраў, як гахнуў куды мяне снарад. Адчуваю, — прамой наводкай. Добра што снарад трапіў пад абрыў. М'яне паветранай хваляй і кінула вобзем. Не помню, колькі праджакаў, пакуль ачуваюся. Абмацаў сябе: дзякуй богу, цэлы, нават не ранены. Прыходжу ў бліндаж, а хлопцы да мяне: «Братка, няўжо з таго свету? Мы ж бачылі, як дзеўбануў цябе снарад у самую макаўку». А ў мяне ў вушах толькі звон. Кантузіла. Адправілі ў медсанбат. А неўзабаве і вайна скончылася. Са шпіталью я і вярнуўся дамоў.

Андрэй Васільевіч цяжка аддыхаецца, нібы толькі што прайшоў доўгую дарогу. Нахіляецца да мяне, дакранаецца да локця рукой.

— Вы думаеце, гэты домік тады быў? Не. З двухсот дамоў ацалела, можа, тры ці чатыры. Хронт праз сяло праходзіў. Што снарадамі разнесла, а што немцы разварылі ды на бліндажы пусцілі. Жонка ў зямлянцы ляпілася. Жытло такое, што страх адзі. Ледзь узбіўся на дамок. Улезлі ў хату — веселы на душы стала. Якія куток ёсць. А там далей-болей пачаў калгас у сілу ўбірацца. Праўда, многа памянлася старшыня за ўвесь час. Ды яно заўсёды так. Каб засталася чыстае зерне, трэба ж адвельці пазадзе. І вась, як адвельці ўсялякае пазадзе, то сталі і на працягдзень палучаць. Хочь і не многа спачатку, але было, як кажуць, чым душу да цела прывязваць. Гэта — тады! А цяпер у калгасе, як дзе і на заводзе, людзі палучаюць грашовую аплату. Добра жыўць... Эх, каб гадноў дзесяць з сябе скінуць. Апураўся б пенсіі, сіднем не сядзець бы дома. У поле б пабег. Ды што ж, сокалу — сакалінае, а драчу — драчова!

Прыцаў змаўкае, задумваецца. Ён глядзіць прама перад сабой, але я адчуваю, што ён зараз не бачыць ні мяне, ні гэтай хаты. Нарэшце ён ачынаецца.

— Тут у нас ля канторы будуецца Палац культуры. Дык спачатку капалі глыбокія, як траншэі, катламаны. Я пытаюся раз у праба: навошта іх рыць? Вунь падруб хаты ніхто ніколі не апускаў у зямлю. Наадварот, стараліся, каб як вышэй на камні палажыць. А ён смеюцца: «Пад фундамент, дзеду, рыем. Без яго будынак мала таго, што асядзе, а можа пераламацца напал, як булка хлеба, выпечаная хаўзаватай гаспадыняй. А фундамент трымае ўвесь будынак, як во, скажам, я гэтую манету на далоні».

Андрэй Васільевіч пацірае далонню скроні.

— Вось я і думаю, што і мы нешта накітават дамоў фундаменту, які ўвесь у зямлі, амаль не бачны нікому, а трымае цэлую будыніну. Гэта сунішае і мяне. А старасць — што? Яе ніхто і не аббяжыць і не аб'едзе. Ад яе ніхто і золатам не адкупіцца. Вось так.

Андрэй Васільевіч цяжка ўстае з крэсла. М'яне кідаецца ў вочы яго марозная сівізна. Дзіўна, што ён не горбіцца, не сутуліцца. Невысокага росту, шыракаваты ў плячах, ён падобны на добрае шула. Такага цяжка зламаць. Такі пройдзе праз усё: і пекла і рай. І выйдзе чалавекам. І думаеш яшчэ: як ідзе яму слова камунар!

Калгас «Рассвет», Жлобінскі раён.

Выхад з друку першага тома Беларускай Савецкай Энцыклапедыі стаўся важнай падзеяй у культурным жыцці нашай рэспублікі, выклікаў цікавасць шырокага кола чытачоў. Паўната асвятлення тых ці іншых з'яў у разнастайных галінах чалавечай дзейнасці, крытэрыі аб'ектыўнасці ў падачы матэрыялу — усё гэта стала прадметам грунтоўнай гаворкі на старонках нашых перыядычных выданняў і не магло не застацца па-за ўвагай грамадскасці. На старонках «Літаратуры і мастацтва» былі ўжо змешчаны водгукі на першы том БелСЭ, у прыватнасці, рэцэнзія В. Рагойшы «Наш духоўны скарб і артыкул галоўнага рэдактара Украінскай Савецкай Энцыклапедыі М. Бажана «Знамянальны здытак Беларускай культуры».

ГЭТА з любоўю падрыхтаванае выданне можа быць названа самым розным чытачам у Беларусі — яно радуе вочы, абуджае цікавасць, захапляе, вучыць. Чытачу ж музыканту, кампазітару, даследчыку, педагогу, лектару, журналісту — яно, на мойму, неабходнае, бо адпавядае іх падзённым патрабам, выклікае не толькі пахвудзі, задавальненні тым, колькі ўжо зроблена, але і думку пра тое, колькі яшчэ можна зрабіць. Даведнік аказваецца здольным падштурхнуць уяўленне даследчыка і нават — ніхай яшчэ ў межах ад «А» да «Афіна»! Не толькі амагара музыкі, але і спецыяліста зацікавяць звесткі (яны здабыты тэатрыграфічнымі рэспублікі) аб

Корсакава Міхаіла Анцаве — заснавальніку першай у Беларусі Віцебскай народнай кансерваторыі (1918) і інш. Чытач з прыемнасцю адзначыць, што БелСЭ ўдала панаўняе прабелы ў агульных і спецыяльных энцыклапедычных выданнях на рускай мове. У БСЭ (2-е выданне, М., 1950, тт. I—III, 3-е выданне, М., 1970, т. I), у МСЭ (М., 1958, т. I), у Энцыклапедычным музычным слоўніку (М., 1966) дадзеныя аб творчай дзейнасці кампазітараў Л. Абелівіча, М. Алладава, У. Алоўнікава прадстаўлены вельмі скупа або іх наогул няма. У першым томе БелСЭ мы атрымліваем таксама амаль усю не прадстаўленую ў агульнаспаспартных спецыяльных працах матэрыял пра вядучых выканаў-

кага патадрукавання ў XVI ст. у артыкуле «Айсамбль песні і таца Савецкай Арміі» адзначаны аналагічныя беларускія калектывы. Нягледзячы на тое, што спецыяльны артыкул аб нацыянальным музыказнаўстве яшчэ педзе ў будучым БелСЭ, матэрыялы першага яе тома даюць пэўнае ўяўленне аб стане музыказнаўчай справы ў рэспубліцы. Маю на ўвазе асабліва характар асвятлення фактаў, метады выкладання, асабліва стыліявых вызначэнняў, тэарэтычных фармулёвак і да т. п. Апрача таго, прычынай для грунтоўнай размовы на гэту тэму і пэўная работа групы супрацоўнікаў рэдакцыі мастацтва і архітэктуры БелСЭ — загадка рэдакцыі кан-

параўнанне, у тым ліку і з Украінскай Савецкай Энцыклапедыяй. (УРЕ. К., 1959, т. I), гаворыць, па-першае, аб тым, што наш слоўнік матэрыялу агульнамузыкальнага, універсальнага характару крыху шырэйшы (гл. арт. «Аборны Л.» «Аляксандраў Б.» і інш.); па-другое, кажае за тэарэтычных паняццяў раскрысцэнца крыху пэўна пры пазначаным павелічэнні аб'ёму (адзначым тут мэтазгоднае выкарыстанне панарэлі) за конт вільнай фанталагічнай канцэнтрацыі. Па-трэцяе, рэдакцыя імкнецца пасяціць звесткамі аб музыцы амаль кожны нарыс аб той ці іншай нацыянальнай культуры.

Т. ШЧАРБАКОВА

КАЛІ ХОЧАШ ВЕДАЦЬ

таланавітай сям'і беларускіх і рускіх актрыс Азарэвіч. Звесткі гэтыя яшчэ не сустракаліся ў літаратуры па гісторыі беларускай музыкі. Таланавітай сучаснай вядомай рускіх акцэраў сінтэтычнага тыпу (спявачка, балерыя, драматычных актрыс, напрыклад, Е. Сандувай, В. Аляксеевай) была прыгонная «дансэрка» Шклоўскага тэатра Зорына Палагея Іваніна (Азарэвіч), якая пачынае, з 1812 г. танцавала на Маскоўскай сцэне. Яе плямёніца балерыя Шклоўскага тэатра Кацярына Азарэвіч у ліку 14 прыгонных актрыс была перададзена ў 1800 г. дырэктару Пецярбургскіх імператарскіх тэатраў. А хіба не цікавыя малавядомыя дадзеныя пра сучасніка М. Глішкі кампазітара Антона Абрамовіча — стваральніка «Беларускіх мелодый» для фартэпіяна, «Беларускіх вясельяў» ў 8-мі частках, апрацаваў народных песень, тацаў і іншых твораў, якія чапаюць яшчэ даследчыка.

Інфармацыя аб нацыянальнай культуры рэспублікі на многа паніраецца за конт актыўнага ўварання дадзеных пра музыку ў самы разнастайны на характары матэрыял энцыклапедыі. У артыкуле «А канэла» знойдзем спасылку на харавую творчасць А. Багатырова, у «Акустыцы архітэктуры будывіччай» — упаміненне аб комплексе акустычных мерапрыемстваў у новым будынку Белдзяржфілармоніі. Раздзел аб магінісім родзе Агітскага. Дарэчы, гэтых звестак няма нават у спецыяльных выданнях на рускай мове (маюцца на ўвазе Энцыклапедычна-музычны слоўнік і Кароткі біяграфічны слоўнік зарубешных кампазітараў, Сі. М., 1969). Расказ аб «Адраджэнні» змяшчае ўпаміненне аб пачатку беларус-

дыдата мастацтвазнаўства Г. Барышава, старшага навуковага рэдактара-музыказнаўцы А. Саламахі, навуковых рэдактараў Э. Аравай, М. Клімковіч, Д. Стальмах, маладшага рэдактара Г. Прахарэні. Пачынае прызнацца, што прыемнае, радаснае навуццё, якое з'явілася ў мяне пасля першага беглага знаёмства з музычнымі раздзеламі БелСЭ, умацавалася ад паўторнага больш уважлівага чытання пры параўнанні з аўтарытэтнымі рускімі і зарубешнымі выданнямі падобнага тыпу. Пэўна, кваліфікавана і на сучасным навуковым узроўні — кось што, на мой погляд, можна сказаць у выніку.

названых, не маюць таксама артыкулаў аб музычнай культуры Алжыра і Абхазі. БелСЭ паслядоўна ўводзіць рэцэнзіі па аб'ёме раздзелаў аб музыцы ў гісторыі нацыянальных культур Абхазі, ААР, Адзігеі, Азербайджана, Албаніі, Алжыра, Аргенціны, Арменіі, Аўстраліі, Аўстрыі, Афганістана. Прычым, імяна тут знойдзем лепшы музыказнаўчы матэрыял тома.

Павел СЦЯЦКО

УНАРМАВАНАЯ І ЖЫВАЯ

БЕЛАРУСКАЯ Савецкая Энцыклапедыя выгадна адрозніваецца ад іншых навуковых беларускіх выданняў і сваім моўным багаццем. У БелСЭ мы амаль не сустракаем казінных, штучных слоў і зваротаў. Аўтары артыкулаў гавораць з чытачом натуральна, жывою мовай. У гэтым вялікай заслуга тэрміналагічнай камісіі, якую ўзначальвае народны пісьменнік БССР, акадэмік Кандрат Крапіва (у яе складзе — пісьменнікі, вядомыя беларускі лінгвісты, вучоныя розных галін вядзю), а таксама літаратурна-кантрольнай рэдакцыі на чале з выдатным знаўцам беларускай мовы пісьменнікам Янкам Скрыганам.

рэшч неўдаццявыя літаратурнай мове бурлышчык, бурэньне. Больш падыходзяць беларуская мове і тэрміны: навуковыя кірункі (не напрамкі), ляднае земляробства, прагіт, якія падае БелСЭ. Вельмі ўдала пазначаныя дадзеныя, яно добра перадае сутнасць і не мае ў параўнанні з раейшым — штучным, грувацкім — незаконнанароднае (дзіця) — адцення абразы.

параўнанне), братэрства, прыпекуі (а не частушкі), айсьмбль песні і таца (а не... пляскі). вясняны наводкі (не вясенні, якое параўнальна з асенні), выхавальнік, выхавальніца, сакаўныя плады, мястэчка, крывавік (не крававік), дойдлі, дойдліства, улікона-выдавецкі аркуш, водгук, праводзіны, нагор'е, з нагоды, шаша, суют ракі, светлавы паток і іншыя.

(стар. 463). Па-беларуску тут хутэй будзе заітае. А лепей карыстацца агульнапрынятымі напісанне разам і праз злучок. Непазасядаючы энцыклапедысты і ў выкарыстанні слоў парабак і батрак, парабкаваць і батрачыць. Тут пачынае быць толькі першы ў парах словытэрміны — парабак, парабкаваць, а ў першым томе сустракаем і тыя і другія.

І СОНЦА, І МЕСЯЦ, І ЗОРЫ

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ
ЗАЛАХ

ф'ева, І. Альбеніса, Л. Александровічу, К. Алексювічу. Цікава было супаставіць дадзеныя розных савецкіх энцыклапедыяў пра выдатнага савецкага музыканта і кампазітара Б. Асаф'ева. Наша выданне выгадна адрозніваецца сваім змястоўным арыгінальным тэкстам (аўтар праф. Дамітрыў А. Н.), у якім, апрача важнейшых фактаў, дадзена кароткая стылізаваная характарыстыка, адзначаныя выданыя праграмы даследчыцкай дзейнасці вучонага, праблематыка яго асноўных прац.

Добрае ўражанне пакідаюць і старанна апрацаваныя вузкі спецыяльныя тэарэтычныя артыкулы. Часцей за ўсё сустракаем тут некаторае тлумачэнне і развіццё вядомых вызначэнняў (абрэвіяту-

тыўна вымарыстаны магчымасці комплексных і аўтамычных артыкулаў, уведзеныя музычныя асновы ў раздзелы гісторыка-літаратурныя, тэатральныя і да т. п., шэраг ўказанняў дробны шрыфт, патаграфія ў гэцеце, метаграфія падобраны вачэйшныя і сапраўды новыя бібліяграфічныя дадзеныя.

Сур'езная размова аб музычным матэрыяле БелСЭ была б неаб'ектыўнай, а можа і бесплётнай без аналізу некаторых яе недаканалаванняў.

Асобныя шарахаватасці ўдасцівылі, на жаль, імяна беларускаму матэрыялу толькі ў прыватнасці, асобным біяграфічным артыкулам. Намойму, агульным недахопам раздзелаў, якія прысвечаны М. Аладаву і У. Алоўнікаву,

ДАКЛАДНА...

ра, аркестр, а канцэрт, агонія, апэрата, артыкуляцыя, радзей — паротку, кваліфікавана выкананую кампазіцыю і пераклад (антракт, арыя).

Без усялякага сумнення, агульнаму становаўчому выніку савецкай сур'езнай і прадуманай работы рэдакцыі мастацтва і архітэктуры з вялікім аўтарскім калектывам. Імяна атрымаць матэрыял, так сказаць, «з першарышчых» вымушае рэдакцыю звяртацца да музыкантаў і асабіста іх рэдакцыя, апрача выкарыстання магчымасці беларускіх спецыялістаў. Сярод аўтараў матэрыялаў першага тома — А. Ракава, Г. Загародні, Т. Дубкова, С. І. І. Нісненіч, Г. Глушчанка, В. Смольскі, А. Вагатыроў, Н. Юдазеніч, І. Зубрыч, С. Мадорскі, Г. Фёдару, Ю. Чурко. Нацыянальнай культуры рэспублікі СССР прадстаўлены артыкуламі Р. Чыквядзе і М. Ахматэлі (Тбілісі), Г. Геадаян (Ерэван). У рубрыцы БелСЭ ўдзельнічаюць музыканты В. Аляксандрава і А. Дамітрыў (Ленінград), А. Чорная, А. Валовіч і Л. Чудава (Масква).

Навуццё задавальнення вытанкае і рацыянальна, дабрыня выкарыстання кампазіцыйна-літаратурна-стылістычнай работы ў матэрыялах, якія разглядаюцца: тут эфек-

тыву ілюстрацыя ілюстрацыя стылізаваных характарыстык або таякая іх абагульненасць, якая ўжо ні аб чым, на сутнасці, не таворыць. Думаецца, што на вышэйшым факталагічным артыкула пра У. Алоўнікава мог бы быць інакш спланаваны: вядома, што вядуцае месца ў творчасці кампазітара займае песенны жанр. Натуральна было б знайсці тут хоць бы мінімальную характарыстыку музычнай мовы песені Алоўнікава, іх жанравых асаблівасцей.

У разгортнутым інфармацыйным артыкула пра М. Аладава ёсць наступныя фразы: «Для творчасці характэрна праграмнасць. Муз. творы дыванічныя, вызначаюцца самабытнасцю мовы, гарманічнай настрыві, тэмбравай малюнічасцю» (стар. 227). Словы гэтыя вельмі агульнавядомыя і паўрад ці выкарыстаныя, тое вядома, што можна было тут сказаць аб вобразным змесце і мове музыкі М. Аладава.

Сярод фактычных педэкадаграфічных і памылак — 3, а не 4 сімфоніі В. Асаф'ева; 1948, а не 1947 год выдання «Андрэя Касцёна» Аладава; у артыкула пра Л. Абелівіча — не «Сімфанічная карціна» (1958), а «Сімфанічная карціна» («Уверцюра», «Нацюрна», «Танец»). Беларуская энцыклапедыя пачала свой шлях.

ва пра законы паляводства і земляробства...», «Амперметр — прыставак для аховы канструкцый машын і збудаванняў ад удараў і дынамічных нагрузкаў».

Грувасткія канструкцыйныя пісьмова-кніжныя стылізаваныя мовы знайшлі ў БелСЭ ўдалую замену спалучэннямі жывой народнай мовы. Напрыклад, у 1-м томе чытаем «вызначыцца ў Айчынай вайне...». Гэта куда натуральней, чым пісаць «казань»... у час Айчынай вайны.

Беларуская Савецкая Энцыклапедыя — гэта аўтарытэтынае выданне, і да яго голасу павінны прыслушацца наш перыядычны друк, рэдактары і стылісты, карэктары выдавецтваў і рэдакцыяў. Бо калі сена трымацца толькі рэкамендацый павялічанага слоўніка, то гэта — прадэка прыводзіць да перакручвання «обнастраивания» слоў, назваў беларускіх паселішчаў.

А хіба гэта нармальна, што беларускія тэаграфічныя назвы павялічаны ў друку як тымаўныя — без скланення? БелСЭ і тут падае жывыя формы слоў: у Гродзе, у Маладзечне, пад Гроднам і г. д.

Імяна, імяна па бацьку, іх формы — сама непарадкаваная разрад слоў у нашай мове. Неўнарманнасць формаў гэтых слоў бачым і ў першым томе энцыклапедыі. Побач з жывымі народнымі формамі Мікалай, Язеп, Шайн, Рыгор, Нічыпар, Марка, Яўген, Лявон, Лаўрэн, Апанас, Надзея, Алена, Таіна

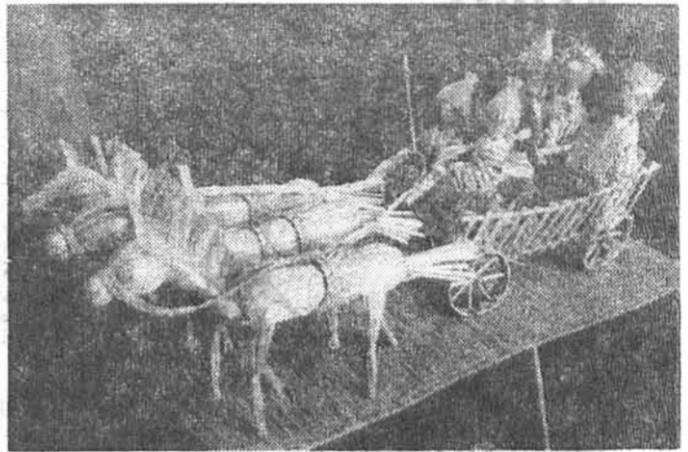
і г. д. тут чамусьці знаходзім і Лявоніч, Лаўрэнціч, Яўсэфіч і падобныя штучныя для беларускай мовы словы.

Шмат педэкадаграфічных памылак імянаў па бацьку. Ад імянаў, якія не маюць у нашай мове канцога спалучэння -іч (-ыч), імяна па бацьку не павінны пісацца з раздзяляльным знакам — апастрэфам і мяккім знакам, г. зн. треба пісаць Яўгенавіч (Яўген), Арсенавіч (Арсен), Васілевіч (Васіль), Аркадзевіч (Аркады) і г. д. У першым томе энцыклапедыі прычытаем: Васілевіч, Асталавіч, Кліментавіч, Змітравіч, Яўгенавіч, Апанасавіч, Лаўрэнціч, і разам з тым штучныя Аркадзевіч, Арсеневіч і інш.

Па-рознаму ў пісьмовай мове складваюцца прозвішчы асоб мужчынскага полу з канцавым А: Шубам, і Шубай, Шурмай і Шурмай. І ў БелСЭ прозвішча Скарыла даецца ў дзвюх формах: Скарынам і Скарынай, хоць заканамернай толькі першая.

Адзначаныя педэкадаграфічныя выклікаюць перапрацаваць павялічаны беларускага імяна-слоў, адекватна грунтоўна даследваць па беларускай азнаматнасці.

Канцавыя слова пра мову першага тома БелСЭ, якіх раз падкрэслім, што яна ў Энцыклапедыі — узор таго, як треба пісаць, кляпоціцца, каб напісанае дайшло да чытача ва ўсёй сваёй паўнаце, а не адштурхоўвала ад сабе.

В. Уайнаў. «Дэкрэт аб міры» (злева).
В. Гаўрылюк. «Старадаўняе беларускае шасцель».

...ПРЫСЕУ занатаваць свае ўражанні з гэтай выстаўкі і бачу, што сабрацца з думкамі будзе вельмі цяжка. Па нейкай асацыяцыі наплывае, успамінаецца падзея амаль дваццацігадовай даўнасці, калі я ўпершыню трапіў у Траццякоўку. Тады, у студэнцкія гады, ад нейкай прагнасці пазнання і правінцыяльнай наўнасці хацелася мне за адзін заход ахапіць, аглядзець усе багаці гэтай вялікай скарбніцы краіны. І прабег усе залы за паўднёўку, «ахапіў». Ледзь выйшаў з галерэі: хістаўся, як п'яны, у галевы была несусветная каша. І як тады я зайздросціў маскічам! Некаторыя прыходзілі з каталогам і даведнікамі і манерамі, спакойнічка садзіліся на лаўку перад карцінай і пагружаліся ў сузіранне і роздум наддоўга. Перад адной карцінай!

І на гэтую рэспубліканскую выстаўку-конкурс твораў самадзейных мастакоў дэкаратывуна-прыкладнага мастацтва і народных майстроў-ўмельцаў, прысвечаную леныскаму юбілею, каб устояліся крыху ўражанні, я прышоў і раз, і другі, і трэці...

Трапляеш на трэці паверх Палаца культуры Мінскага камвольнага камбіната, і адразу тэабу аналудае хваляванне і разублаенасць. З чаго пачаць агляд, каб не патануць у гэтым моры прыгажосці, каб не закліснулі эмоцыі і захавалася хоць крыху здольнасці разважаць і аб'ектыўна ацэньваць?

Адных толькі поспілак экспануецца тут каля паўтары сотні — з усіх абласцей, многія дзесяткі ткачых. Перабранкі і выкладанкі, вытанка ў «сонцы» і «зоркі», «птушачкі» і «пеўнікі», «сланечнікі» і «букеткі», «дубовыя лісточкі» і «вянкі», «хвалі» і «клеткі», «шашкі» і «буханкі», «сняжынікі» і «ключыкі», «акенцы» і «шурпы»...

А колькі адценняў колераў, якая дасканалая гама фарбаў! Чорна-белыя з серабрыстымі водблескамі, нібы бярозавы ўлесак заснавала паўчынае «бабінага лета»... Сонечна-бурштынавыя з пяшчотай майскай зеляніны... Густа-зялёныя, сакавітыя, бы спелы летні луг з агеньчыкамі кветак... А вось няйначай восень — з буйствам фарбаў... А вось нябесны пажар сонечных усходаў і заходаў... Дзівоснае суладдзе тонаў, танчэйшыя нюансы пацучыя...

Хто ж яны — гэтыя чараўніцы Параска Новік, Вольга Лукшэвіч, Ганна Шыкалай з вёскі Моталь Іванаўскага раёна, дзе амаль тысяча двараў, і ў кожным ткуць; Ганна Ласіцкая з Пінска, Леанідзія Грабавіцкая і Марыя Лянцэвіч з Гродзеншчыны, Аміля Аўсюк і Соф'я Пяткоўская з Верхнядзвінска, Вольга Каўтунова з вёскі Рэкта Горацкага раёна...

Ды хіба ўсіх пералічыш! А ёсць жа яшчэ на выстаўцы дарожкі-дываны, а ў другой зале — абрусі, ручнікі, паясы і спавівачы, тканяны андэракі і выштыя кофты, аздаблены арнаментам паўканушак, які

не адмовілася б апрануць нават самая маднейшая з модніц. Ручнікам, тым, што па тры метры даўжынёй і па метры з канцоў суцэльнага арнаменту, аведзена паўсцяны. Амаль усе яны з Неглюбкі, узяты ў тых майстрах, якім нядаўна «Літаратура і мастацтва» прысвяціла не адну старонку (нарыс В. Карамазова «Вясёлка сярод зямлі»). Фроста Суглоб, Алена Пятрышчанка, Настасся Каўтунова, Еўдакія Барсукова...

А ёсць жа яшчэ разьба па дрэве і інкрустацыя, інтарсія і чаканка па метале, мудрагелістыя вырабы з плеченай і проста саломкі, ёсць плён натхнёнай працы бондараў і ганчароў, паказалі сваё ўмельства шкловыдзімалшчыкі і керамісты, ёсць вырабы з бяросты (упершыню на такіх выстаўках!) і з рога, і з тых корчыкаў, каля якіх сто разоў пройдзеш і нічога ў іх не разгледзіш, калі няма ў цябе мастакоўскага вока і хоць крыху фантазіі. Безліч рэчаў такіх, што толькі-толькі страцілі сваю утылітарную каштоўнасць і сталі ў шэраг твораў мастацтва, і рэчаў унікальных, адзінаквых, якімі і павінны быць высокамастацкія творы. Усяго 1500 экспанатаў — і ніводнага, каб быў падобны на іншы...

Разьбіры парадавалі і ўзрушылі. Калекцыя — іх твораў не менш багатая, чым ткацкіх вырабаў. Што ні майстар, то свой стыль, свой почырк, адметнасць у творах. «Гранёныя», з буйным «мазком» драўляныя скульптуры А. Міхеенкі («Хадакі ідуць да Леніна», «Матрос», «Партызаны») і нібы вытанчаныя, адліфаваныя ў В. Альшэўскага (32 работы майстра на рэспубліканскай выстаўцы), каларытныя, сатырычна заостраныя персанажы работ С. Гуткоўскага («Модны танец», «Пляткарыя»), і поўныя добра-зычлівай іроніі фігуркі, выразаныя старэйшым нашым разьбіром 77-гадовам Апанірам Фларыянавічам Пупко («Пан Быкоўскі», «Дзед і баба», «Несцерка»).

Не ўсе разьбіры працуюць у адным ключы. Для многіх характэрны пошукі свайго голасу, сваёй тэмы і жанру. Ёсць на выстаўцы, напрыклад, шырокае «эпічнае палатно» — шматфігурная кампазіцыя «Дэкрэт аб зямлі» С. Гуткоўскага, дзе ў кожнага персанажа працываецца свая нялёгкая біяграфія, свой характар. Можна падоўгу глядзець на барэльфы Д. Сталырова «Перад боем» і «Максім Горкі». Вельмі ўражвае твар сапдата («Перад боем»). Засяроджаны, кожны мускул і нерв напружаны... Быццём, зробіць ён яшчэ адну глыбокую зацяжку з самакруткі і рванецца наперад, у атаку, каб перамагчы, або загінуць, стаўшы бессмяротным... Вельмі разнапланавыя і рознахарактэрныя работы ў разьбіроў І. Лукі з вёскі Жылічы (Брэсцкая вобл.), І. Сяўко з

вёскі Варонічы (Гродзенская вобл.), А. Сліжыкава (Віцебская вобл.).

Хацелася б бласконца разгледзець кампазіцыі з саломяных фігурак, зробленыя служкай з Магілёва Кацярынай Арцёменавай, — «Карагод», «Чырвоны партызан», «Антоска вядзе казу на кірмаш», «Лявоніха на арбіце», а таксама вельмі непасрэдыны, менш стылізаваныя жанравыя кампазіцыі пенсіянеркі з Брэста Веры Гаўрылюк — «Масленка», «У палоне прымхаў».

Доўга дзівіўся я на прадукцыю бондараў і сталяроў: кудры і сундучкі, шкатулкі і кашы, бочачкі і дзежачкі, кісы і кубкі, вінныя і сталовыя наборы, лыжкі дзясцятыя форм і памераў, а ў кожнай ручка то «воўк», то «рыба», то «змяя», то «конь», на каўчыкі і пранікі з цэлым зварыццам на кожным вырабе, на дудкі, свіцёлкі, скрыпкі... Пераўзышлі сяміх сабе кешаплеты-віртуозы, іх прадукцыю; часам вельмі вытанчаныя форм, неапазіцыя нават лічыцца. А вось ганчарам і керамістам, здаецца, пешанцавала менш. Мала іх вырабаў удзельнічае ў рэспубліканскім конкурсе (праўда, тыя, што выстаўлены, цудоўныя). І ўжо гэтыя малалікія павінны выклікаць трыгоў ва ўспрэчненні мастацкай прамысловасці: час падтрымаць гэце старажытнае ремяство Беларусі, вярнуць яму былую сусветную славу.

Асобна хочацца сказаць пра гліняныя цацкі і гліняныя Соф'і Малатковай. Майстрыха выдатна разумее «душу» мастацтва. Яе смешныя казачныя чалавечкі «Бульбачка», «Памі-дорчык», «Капусцінка», «Цыбулінка», «Шчаслівая сям'я» (моркаўка з немаўляткам-моржынкай на руках і мужчорок з соскай-пустышкай, уздыта на руку) і іншыя фігуры так і свецяцца дабротой і гумарам, так і «мілеюць ласкай» да ўсяго жывога. Але не спяшце шукаць аналогію ў Джані Радары. Гэта чыста беларускія характары і тыпы...

У гэтых кароткіх нататках я не змог сказаць нават пра нейкую долю таго, што экспануецца на выстаўцы-конкурсе. Спецыяльная кніжка-альбом запаўняецца водгукамі, поўнымі захвалленнямі і гонару за таленавіты беларускі народ.

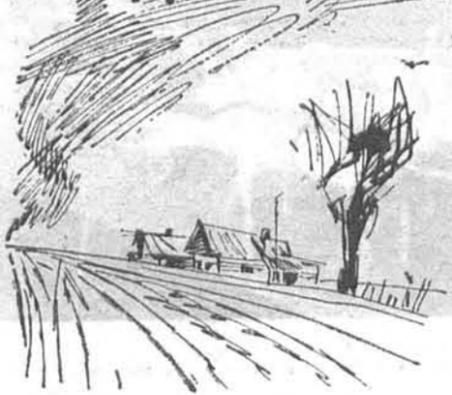
Хачу дадаць, што і арганізавана выстаўка добра. Настрой і адпаведныя пацучы ствары і беларуская музыка, народныя песні, што ціха люцця з рэспандытараў і велізарныя фотаздымкі — панно, на якіх паказаны лепшыя народныя ўмелцы ў час работы, і экскурсавод-студэнт тэатральна-мастацкага інстытута Міхась Раманюк, які з замілаваннем і любасцю дае тлумачэнні наведвальнікам...

Як бы хацелася, каб гэтыя багатыя зборы выстаўкі леглі ў аснову музея этнаграфіі

Павел МІСЬКО.

АЛЛЕКСЕЙ КАРПЮК

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

Аллексей Карпюк скончыў работу над новай кнігай — «Чаго мы цяпер варта». Гэта — нарыс пра яго родную Гродзеншчыну, пра людзей Наднямоння. Прапануем увазе чытачоў старонкі з гэтай кнігі.

ПРЫ дарозе паміж Нетупай і Юзефовам, дзе цяпер толькі срагліва расце адзінак-лы куст бэзу, калісьці стаяў адзінокі дом з хлявом і клуніай. Гісторыя гэтай мясціны такая.

У першыя дні вайны на Юзефоваўскай дарозе вялі палонных чырвонаармейцаў. Адзін баец уцёк і забег у адзінокі дом перапрапуца.

Праз гадзіну ехалі міма фаншыцкія жандары з паліцаймі. Гаспадар убачыў іх праз акно, схваў байца ў сцяле пад падлогу.

У хату зайшоў спатнелы паліцай вады напіцца, а пяцігадовы Толік вазмі ды пахваліся яму:

— А от я цябе не баюся і не скажу, што ў насай яме за боцкай з капустай дзядзя хавасца!

Жандары вывалілі і расстрэлялі палоннага.

Затым вывелі з хаты ўсю сям'ю — бацькоў, хлопчыка, дзвюх дзедзьчынак — і паставілі пад гумно. Маці хацелася ўратаваць хоць сына. Яна ўпросіла немца, каб дазволіў хлопчыку схадзіць за вадой. Але малое, вядома, уцячы не здагадалася. Толік прывалок паўвядра вады і кубак.

Сям'я напілася. Тады фашыст скасіў усіх з аўтамата ды падпаліў будынік...

Гэтак сама з калоны палонных уцёк з Азёрскай шашы маладзенькі лейтэнант з Масквы. Нямецкая куля зваліла яго ў кустах, калі хлопец адбегся ўжо даволі далёка.

На другі дзень масквіча Васю з прастрэленым тазам знайшлі хлопцы з хутара Крушнікі — Віця і Сяня Таранковы. Разумеючы сваё становішча Вася ўзмаліўся, каб яго дабілі. Віця і Сяня хлапца перавязалі, змайстравалі шалап, паклалі параненага на сена ды накрычалі:

— Не ный, доктара прывядзем!

Але знаёмы фельчар з Астрына агледзеў рану і заявіў Таранкам, што справы іхняга сябра безнадзейныя. Тут яшчэ на хутар звалілася бяда: ноччу бандыты забілі старога Таранку.

Сям'я пахавала бацьку, пагаравала ды змірылася. Хлопцы і далей выкручваліся ад вызаву ў Германію і даглядалі Васю. Паранены, наперакор прагнозам, не паміраў.

Надышлі замаразкі. Хлопцы выкапалі зямлянку, уцілілі, паклалі ў яе параненага і гэтак сама, два разы ў дзень, прыносілі яму ежу.

Неяк маці пякла масквічу коржыкі з мёдам. Старэйшы сын ёй заявіў:

— Салодкае яму апырка. Ён просіць тое, што самі ямо — бульбы, капусты...

Маці заўважыла:

— Сенечка, глядзі ж, каб не было чаго кепскага!

— Мама, хіба можна адмовіцца ад хворага? — умяшаўся малодшы сын, Віця. — Ці ты так нас вучыла?!

Вася памёр толькі праз год.

Таранчыха здагадалася аб тым, што здарылася, калі засмуцонныя хлопцы вярнуліся з лесу і папросілі мыла ды посудку. Яны лейтэнанта абмылі, захінулі ў посудку і пахавалі каля зямлянкі.

У апошні момант хлопцам, відаць, не хапіла асцярогі. Іхнія клопаты з пахаваннем заўважыў сусед-асадык і данёс каменданту. Сыноў і старую арыштавалі.

— Вы яго кармілі? Вы лячылі палоннага? — доўга мучыў іх начальнік астрынскай паліцыі.

Трымаў Таранкаў асобна, на адным выклікалі на допыт. Скатаваных і павязаных пастронкамі сыноў Марыля ўбачыла толькі, калі абодвух вялі ў машыну. Маці іх ледзь пазнала. Сяня паклаў ёй на калені галаву і пачаў нешта гаварыць. Яна і не здагадалася, што ён памірае, падумала — сын захачеў спаць. Маці паклала яму хустку, накрыла крысом і ўсю дарогу, покуль ехала машына, падтрымлівала сынаву галаву і бедавала, — а што ж будзе з дачкой, дзясцігадовай Фаінкай, якая засталася адна дома.

Прыехалі яны ў гродзенскую турму. Гітлеравец вірнуў на іх і закрычаў сябру:

— Ты глядзі! — здох гэты!.. Выкінь яго!..

Сеню вывалілі на турэмны двор, кінулі ў яму. Покуль з цынчымі здзекамі гітлераўцы шукалі лапат, яна яшчэ паспела закрыць сыну хусткай твар.

Віця расстрэлялі ля фартоў за Навумічам!..

■ Былая падпольшчыца Люба Зорна ў 1955 годзе ўгаварыла мяне з'ездзіць да ўдавы на хутар Крушнікі, аб якой я тады нічога не ведаў. Пачыналася лета, але надвор'е стаяла халаднаватае — якраз для такой язды.

Селі мы на веласпеды і пакацілі.

Марыля, гаварыла Люба, яшчэ здаровая жанчына, жыве, як затворніца, у лесе — толькі памяццю аб сынах, нікога не хоча бачыць. Яе хлопцы не былі ў партызанах, не служылі ў арміі, кабета нават не мела права на пенсію. Старшыня сельсавета ды райвыканкомаўцы — сябры Сяні і Віці — вызвалілі ўдаву ад усялякіх налагаў, даюць каня — узараць гарод, прывозяць ёй дровы на зіму...

Ад'ехаўшы ад Свідэля кіламетраў з дзясццю, мы апынуліся ў глухім лесе. Былая партызанка арыентавалася ў ім, бы ў сябе на падворку. Папярэжышы з добрую гадзіну па сцежцы скрозь густы ельнік, выбраліся мы, нарэшце, на паляну.

— Вось і Крушнікі! — паціху аб'явіла спаважнелая спадарожніца. — Якая цяпер Марыля? Не бачыла яе ўжо гадоў з пяць!

Хутар меў толькі дзве хаты. Што здраднік жыў у хаціне з саламанай страхой, здагадацца было не цяжка — у ёй былі забіты аполкамі вокны і дзверы. Люба павяла мяне да ладнай хаты, крытай гонтай, пад самымі сценамі якой працякала Котра.

Пакінулі мы веласпеды ля плоту ды неўзабаве апынуліся на кухні — прасторнай і ахайнай, з

бліскучымі ад чысціні каструлямі, талеркамі. Здавалася, што ў хаце жыла ладнаватая сям'я. Але я ўжо ведаў, што адзіная дачка Марылі пасля вайны скончыла педінстытут у Гродна і працавала недзе далёка адгэтуль настаўніцай.

— А Люба! — даволі спакойна інула ад кафельнай пліты жанчына, нібы бачыла сяброўку яшчэ сёння раніцай.

Гэта была зусім не зламаная жыццём старая. Наадварот. Я ўбачыў на дзіва моцную і рухавую кабету.

— Дзень добры, Марыля! — не пакрыўдзілася Люба і не звярнула ўвагі на халодны прыём. — А мы з таварышам вырашылі навісціць цябе.

— То сядайце сабе вунь на лаве.

Старая на мяне нават не глянула. Што ж, яе сыны прыкладна майго ўзросту. Глядзець жанчыне на мяне — што вадзіць пальцам па аголенай ране. Разумеў я кабету ды не мог адвесці внаватых вачэй.

У Таранчыкі мы засталіся нанач. Жанчыны леглі разам, а мне паслалі на лаве. Сяброўкі доўга ўглядаліся праз адчыненыя дзверы ў вялікую хату, неяк дзіўна маўчалі — насцярожана, нешта не дагаворваючы.

— Лес перастаў гаманіць... — азвалася Таранчыха. — Мо мая Фаінка з'явіцца, калі надвор'е палешае...

— Павінна ўстанавіцца! — падхапіла Люба, узрадаваная, што адцягнула ўвагу сяброўкі, і пачала старацца ўвагу гэтую не выпускаць. — А той хлапец, пра якога мне казалі ў Свідэлі, ездзіць яшчэ да яе?

Маці загаварыла няўважліва, пасля паузы:

— Раз ці два прыехаў на равэры...

— Ой, будзе так перабраць і дзеўкай застанецца!..

— Калі ён якісьці хвалько і надта пагана гаворыць... Нічога, знойдзе свайго чалавека, калі выжыла!..

Не адрываючы вачэй ад вялікай хаты, маці цяжка ўздыхнула. Туды не пераставала глядзець і Люба. Паступова, як магнітам, чыстая палавіна хаты прыкавала і маю ўвагу.

Праз вокны з чыстымі шыбамі хату залівала святло месяца. У прасторным пакоі было відна, як днём. Ля кафельнай грубкі стаялі тры жалезныя ложка, і над кожным з іх акуратна вясела мужчынская вопратка. Здавалася, мужчыны толькі што распрануліся, пайшлі да Котры памыцца і зараз уваліцца сюды ды пакладуцца спаць.

Жудаснае ўражанне.

— І там печ топіш? — пачуўся голас Любы.

— Толькі зімой.

— А падлога як чыста вымыта...

— Кожны дзень праціраю... Кожны дзень ложка сцялю, вопратку чышчу...

— І гэтак трынаццаць гадоў?

— А я і не лічу іх! — пакрыўдзілася Марыля.

...Вельмі цяжка, амаль немагчыма перадаць тую боль і пакуты, якія зведала Гродзеншчына ў вайну. Для гэтага, мабыць, трэба смерць адважанага Толіка і яго сям'і з пад Юзефоваўскай дарогі, смерць масквіча Васи і братаў Таранкаў з хутара Крушнікі ды мукі іхніх мацярок памножыць на 300 000 іншых ахвяр, і толькі тады, мабыць, атрымаем уяўленне аб велізарным акіяне гора, якое на берагі Нёмана прынеслі фашысты.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ДЗЯЖУРНАЯ— ДОБРА ГЭТА ЦІ ДРЭННА?

Рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная 25-годдзю з Дня Перамогі, нежкі ціха адкрылася 7-га мая і ціха чакае, калі надыдзе час саступіць месца якой-небудзь іншай выстаўцы, вызваліць ёй экспазіцыйную плошчу... Выстаўка гэта не выклікала

асаблівай зацікаўленасці ні ў мастакоў, ні ў мастацтвазнаўцаў, ды і наведвальнікаў на ёй не густа.

І не дзіўна. Па-першае, для падрыхтоўкі да яе ў мастакоў зусім не было часу — не прайшло ж і месяца, як закончыла працаваць выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Леніна. Па-другое, выстаўка «25 гадоў з Дня Перамогі» амаль не фінансавалася.

Натуральна, што ў арганізатараў выстаўкі было толькі адно выйсце — рэтраспекцыя...

Звычайна аб рэтраспектыўных выстаўках кажуць: «На гэтай выстаўцы сабраны лепшыя работы нашых мастакоў, прысвечаныя...» і г. д. Слова гэтыя часцей за ўсё слухныя. Але, гаворачы іх, часам забываем, што такія работы добра знаёмы гледачу.

Канечне, нам прыемна суст-

рэцца з такімі выдатнымі творами, як карціна У. Сухаверхава «За родную Беларусь», А. Шыбіна «Палонных вядуць», І. Давідовіча «Нарачанская бэль», Н. Воранава «Салдаць», М. Савіцкага «Віцебскія вароты», М. Залознага «Перамог», з графічнай серыяй А. Захарава «Балада пра маці», скульптурнымі партрэтамі Э. Азгура, кампазіцыямі А. Заспіцкага і В. Палічука. Але ўсё ж такі гэтыя работы не задавальняюць нашай прагі ўбачыць новае, незнаёмае.

Дзела справядлівасці трэба сказаць, што на выстаўцы ёсць некалькі новых работ. Сярод іх серыя з чатырох графічных лістоў «Не забудзе Беларусь» А. Дэмарына, два лісты «Памяць сэрца» і «Беларускія партызаны» маладога графіка І. Капаяна, ілюстрацыі да кнігі вершаў А. Астрэйкі «Прыгоды дзеда Міхеда», зробленыя Э. Агуновічам, серыя П. Любаўдрава «Справа наша справядлівая», акварэлі П. Лысенкі і А. Волкава, жывапісныя палотны Л. Шчэмелева «За вольную Беларусь», У. Шпартва «Асобае заданне», У. Стальмашонка

«У Налібоцкай пушчы», М. Чэпіка «Ля помніка Перамогі», Я. Каробушкіна «Нацюрморт», Л. Дударэнка «Партрэт сержанта марской пяхоты П. Цыбулькі» і, здаецца, усё.

Нельга сказаць, што тое-сёе з новых твораў не выклікае цікавасці. Вельмі цэльна, прадумана і завершана глядзіцца серыя А. Дэмарына. Гэта шчыры мастакоўскі роздум аб той барацьбе, што вёў беларускі народ у трагічныя часы акупацыі, аб яго нязнасіці, пакутах і нескоранасці. Цікавыя фармальныя знаходкі ёсць і ў карцінах Л. Шчэмелева, У. Стальмашонка, М. Чэпіка, але ўсе яны не падымаюцца вышэй лабараторных пошукаў мастакоў, варыяцый на вядомай тэму.

Зусім няма на выстаўцы новых работ скульптараў, плакатыстаў...

Але не гэта галоўная прычына няўдачы выстаўкі. Самым трывожным з'яўляецца тое, што выстаўка мае выпадковы харак-

тар, яна не аб'яднана галоўнай думкай, не нясе адзінай тэмы. А між тым, што-то, а рэтраспектыўны адзел можна было б склаціць больш прадумана, працаваць па ім усё этапы барацьбы нашага народа, больш поўна і цікава раскажаць аб сучаснай нашай арміі, аб тых людзях, якія сёння стаяць у строі, сучаснай магутнай тэхніцы нашых Узброеных Сіл.

Усё гэта не было зроблена...

Аднойчы А. Луначарскі пісаў: «Дрэнная агітацыя — гэта контрагітацыя...»

Здаецца, што арганізацыя такіх «дзяжурных» выставак дрэнная агітацыя. Бо ў наведвальніка, які не вельмі добра знаёмы з беларускім мастацтвам, можа склаціцца ўражанне, што беларускія жывапісцы, графікі і скульптары мала і неглыбока гавораць аб подзвігу нашага народа, нашай арміі, якія перамаглі фашысцкую навалу, якія непакісна стаяць на варце міру...

А. БАРАДАЧ.

— Натхненне! Пяшчота... Патэтыка! Летуценні... Маланка!.. Не верылася, што Юрый Яфімаў дырыжыраваў у гэты вечар апошнім у сёлетнім сезоне канцэрт там Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР. Фота Ул. КРУКА.

І ЧЫТАЧЫ гэтай п'есы, жанр якой аўтар Д. Аль вызначыў як «дакументальную хроніку ў двух судовых пасяджэннях», здагадваюцца, што яна дае магчымасць для стварэння публіцыстычнага відовішча. На сутнасці, тэатру прапанаваў ўзнавіць у сцэнічнай форме адлюстраваны ў стэнаграммах «судовы працэс», які ўрад Злучаных Штатаў Амерыкі наладзіў у свой час, каб «выкрыць» нібыта незаконны характар Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Расіі і тым самым падвесці пад сваю ваенную авантуру супраць Саветскай рэспублікі нейта падобнае да прававых норм. Гісторык па адукацыі, драматург Д. Аль адчуў у гэтым матэрыяле патэнцыйную п'есу «без выдумкі»: ён апрацаваў у адпаведнасці з патрабаваннямі сцэны архіўныя дакументы, увёў у ход працэса некалькі таксама гістарычна рэальных фігур, якія асацыятыўна з'яўляюцца з «мінулага» і з «будучыні» адносна часу дзеяння ў самім спектаклі, як бы выклікаючы сюды вядучым — нашым сучаснікам. Калі дадаць, што і Вядучы мае тэкст «ад аўтара» ці «ад тэатра», то гэта і будзе тое драматургічнае «ўсё», што складае змест і дух твора «... Праўду! Нічога акрамя праўды!!!» Аўтару не трэба было асабліва намагання, каб даць завострана саркастычны характарыстыкі цемрашалам-суддзям з гэтай беспрэцэдэнтнай сенацкай камісіі на чале з Лі Аверменам, — яны вынікалі з дакументаў. Не было патрэбы і «ўзняць» пафас станоўчых персанажаў — паводзіны іх прататыпаў таксама дыктаваліся жыццём.

Як гэта выглядае ў сцэнічным увабленні?

Мабыць, самым дакладным будзе слова — пераканаўча. Спектакль у купалаўцаў, як кажуць, адбыўся: гэта цікавая работа калектыву, які яшчэ раз паказаў, што ўмее смеда адыходзіць ад традыцыйных і правяраных форм, паглыбляцца ў арыгінальны мастацкі свет, шукаючы новыя вобразы і новы метады іх раскрыцця. У гэтым вялікай заслуга маладога рэжысёра Валерыя Раеўскага. Калі ў дэбюце — «Што той салдат, што гэты!» В. Брэхта, — ён быў адкрытым адэптам Маскоўскага тэатра на Таганцы, дзе стажыраваўся яшчэ студэнтам Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, і гэта выяўлялася і ў бліскучых экспрэсіях-знаходках няўрымслівага мастацкага тэмпераменту, і ў пэўнай раскіданасці асноўнай думкі (магістральнага стрыжня) спектакля, то ў «Праўдзе...» рэжысёр больш сабраны і мэтанакіраваны. Канечне, пастаноўшчык «любімаўскай школы» павінен быў скарыстаць усе шчаслівыя магчымасці, якія дае яму драматург, і В. Раеўскі шчодра напаяў сцэну то плакатна-сімвалічнымі фігурамі, то гратэскавымі персанажамі, то кросліч графічныя лініі ў паводзінах герояў, то «піша алеем». Часцей за ўсё робіць гэта па-тэатральнаму кідка і малаўніча, хоць рэцыздывы «Салдата...» зрэдку адчуваюцца і тут.

...Яны занялі месца недзе на версе, сенатары, якім «сама гісторыя», на іх думку, даручыла судзіць рэвалюцыю ў Расіі. Чорныя, як груганы, рэспектабельныя, поўныя павагі да сябе і да сваіх «абавязкаў», яны ўсё ж яшчэ і... жывыя людзі. Ад плаката, пра які гаварылася ў папярэднім абзацы, рэжысёр пераходзіць да псіхалагічнай «разведкі» — а што ж гэта за асобы такія, Лі Авермен, Стэрлінг, Уалкот, Кінг і Нельсан? Ім прыемна быць суддзямі. Яны ведаюць, што працэс, у якім яны ўдзельнічаюць, прынясе ім поспех, падштурхне на левыя кар'еры, упіша імёны ў «летаніс стагоддзя». Лі Авермен, як яго іграе Л. Рахленка, часам нават спрабуе для самога сябе высветліць, што ж там адбылося, у Піцеры і Маскве, але як толькі ў залу пасяджэння прабіваецца праўда аб бальшавіках і рэвалюцыі, ён пачынае злаванацца. Бо яе, праўду, трэба патаніць. Інакш — правал «камісіі Авермена». Зацяттыя ў службовым жаданні праз гэты працэс «крочыць вышэй», Нельсан і Кінг у выкананні Ю. Шумакова і П. Дубашынскага нібы саборнічаюць паміж сабой і з упартацю катаў

«здабываюць» у сведак « доказы » і потым нахабна іх інтэрпрэтуюць, адраасуючы сваю паліцэйскую красамбўнасць не толькі зале, а і стэнаграфістам, нават галоўным чынам ім — для пратаколу. Каб там, у Белым доме, на такім спакуслівым для іх «версе», маглі пераканацца, што маюць спецыялістаў па выкрыцці рэвалюцыйных ідэй і іх носьбітаў. Сыграны гэта ў строгім знешнім артыстычным малюнку і даходзіць да гледача. Затое застылі ў дзяжурным гарнітуры сенатараў выглядаюць Стэрлінг і Уалкот (артысты М. Федароўскі і С. Вірыла) — такіх у камісіі магло быць і больш, і менш: на справу яны не ўплываюць. Відаць, рэжысёр абмежаваў сябе тым, што здолеў «ажывіць» тры фігуры сенатараў, а двум не даў актыўных сцэнічных задач.

Тое ж атрымалася ў В. Раеўскага і са сведкамі на працэсе. Некаторыя з іх успрымаюцца як звычайныя шаржы, як персанажы, пазбаўленыя

насці думкі. Побач з гэтым персанажам дэкламацыйна гучаць сцэнічныя маналогі Джона Рыда (А. Мазлоўскі), Рыса Вільямса (Б. Уладзімірскі) і Луізы Браент (М. Захарэвіч). Акцёры іграюць вынік, хаця кожная палітычная акцыя, у якой бралі ўдзел іх героі, была прыступкай у поспе да грамадзянскага подзвігу. Чамусьці ў спектаклі не прагучаў матыў, якім кіруюцца гэтыя людзі, скарыстоўваючы трыбуну камісіі для таго, каб яшчэ раз узважыць свае перакананні і абвясціць іх перад вялікай аўдыторыяй. Магчыма, так атрымліваецца яшчэ і таму, што той жа, скажам, Рыд на сцэне дасягае як мітынгавы прамоўца «з плакатаў», а ён жа быў яшчэ і зацікаўленым даследчыкам рэвалюцыйнага механізму.

Такім чынам, шчыра кажучы, спектакль трымае ўвагу залы не так адзінастай мастацкага вырашэння, як па-майстэрску выконваемымі эпідамі-цытатамі. Іх звязвае ў адно гра-

то расплывістая фігура Вядучага «наогул», якой успрымаецца яна ў выкананні В. Тарасава і А. Мілаванава, толькі падкрэсліла тут і сапраўды адвольную фантазію драматурга Д. Аль. Гэта робіць з «гістарычных персанажаў» нешта накшталт «жывых цытат», узятых з кніг, якія сёння выпадкова трапілі пад руку або ўсплылі ў памяці Вядучага. І хоць, напрыклад, эпізод з Дэмітравым, пастаўлены В. Раеўскім з выдатным рэжысёрскім тэмпераментам і размахам, а кароценька сцэна з Аляксандрам Ульянавым узрушае дакладным малюнкам і ваюнічым пафасам, усё ж застаецца ўражанне, што калі б тэатр захацеў, ён мог бы адмовіцца ад іх або, наадварот, паказаць яшчэ і тых, хто выкраслены з тэксту Д. Аль.

А спектакль, як кажуць у такіх выпадках, глядзіцца з цікавасцю і часта з хваляваннем. Спектакль, як мы казалі ў пачатку, адбыўся. Чаму ж тады мы гаворым так падрабязна пра творчыя пралікі? Пажадана, каб В. Раеўскі на сваёй практыцы глыбей зразумеў, у чым яго сіла і ў чым ён яшчэ не моцна стаіць на нагах. Яго вабіць любая магчымасць даць пастановачны эфект (тут ён дасягае гармоніі ў мізансцэніроўцы, пластычным малюнку, светлавой партытуры, музыцы і паўзах), апраўданы ў гэтым месцы і гэтымі персанажамі. З такіх эфектаў ён потым складае агульную карціну. І сляды мазаічнасці яго цікавейшых шуканняў застаюцца. Тыя п'есы, якія яму даводзіцца пакуль што ставіць, патураюць чыста пастановачнай схільнасці рэжысёрскага таленту. І такая індывідуальнасць мастака ў трупі купалаўцаў, зразумела, патрэбная. А што калі В. Раеўскі паспрабуе свае сілы яшчэ і ў псіхалагічнай бытавой драме або камедыі нораваў? Неабходнасць паглыбляцца ў душэўны свет герояў, звязаных не толькі «службова» ці як тое вызначыў лёс гісторыі, а яшчэ і агульным інтарэсам, сямейнымі ландшафтам, абавязкам перад маральнымі законам і г. д., можа адкрыць у рэжысёры цікавыя здольнасці — даследчыка чалавечых характараў. На нашу думку, ён не мае патрэбы абмяжоўваць свой творчы дыяпазон і рабіць у тэатры толькі тое і толькі так, як яго вучыў Ю. Любімаў.

Спектакль сведчыць пра тое, што В. Раеўскі пераадоўвае натуральны ў мастацтве перыяд вучнёўства. Давайце параўнаем гэта з вершаскладаннем. Спачатку малады паэт, бывае, бачыць першы свой аб'ект у тым, каб незвычайнай метафарай і дэзрэкім радком «заявіць» сябе. Так было ў В. Раеўскага ў брэхтаўскім «Салдаце...» Рэжысёр дэманструваў сваю здольнасць паставіць кавалак эпізод («срадок»), расквецці сцэну выразным рытмам і нечаканай характэрнасцю. У «Праўдзе...» ён упэўнена стварае завершаныя «сграфіты» — усё, што звязана з сенатарамі на чале з Лі Аверменам, свабодныя выходы за межы сцэнічнай пляцоўкі ў залу, калі мы, захопленыя гэтым гледачы, робімся больш чым сведкамі «мінулага», а і як бы ўдзельнікамі відовішча (гэта ж «на нас» скіравалі ліхтары штурмавікі, гэта ж «нас» пільнуюць жандары!), і іншыя моманты пастаноўкі па-мастацку мэтанакіраваны на прадмет даследавання. Цяпер перад рэжысёрам задача вышэйшая: яму прадстаіць даказаць, што ён ўмее «мысліць спектаклем» і раскрываць пафас твора як аднасць і ў стылівым славе. Парады ў такіх выпадках могуць быць памылковымі, таму мы прыгадаем словы эксперыментаў У. Меехольда: «...перш чым пускцца ў ход фантазію, перш чым пачынаць што-небудзь ствараць, спачатку варта задуляць сваю фантазію, бо самае небяспечнае, калі яна свавольная». Капрызнага свавольства ў «Праўдзе...» ужо значна менш. І трэба спадзявацца, што гэта прадкывавана тым, што В. Раеўскі паспяхова вучыцца вызначаць унутрана кіруючы план відовішча ў рэчышчы аўтарскай задумкі.

Місандр

Барыс БУР'ЯН

А К Р Ы Л Ы Д У Ж Э Ю Ц Ь

СПЕКТАКЛЬ «...ПРАВДУ! НИЧОГА, АКРАМЯ ПРАВДЫ!!!» НА СЦЭНЕ АКАДЭМІЧНАГА ТЭАТРА ІМЯ Я. КУПАЛЫ

хоць прыблізнага праўдападобенства і жыццёвага гунту: ідучы за рэакцыяй глядзельнай залы, «смешаць» публіку П. Пекур і Г. Аўсінкаў, збіваюцца на тое ж У. Дзядзюшка і З. Браварская. Таму вобразы Сайманса, Леанарда, Сіманса, Віці, якія не маюць паміж сабой нічога агульнага, выглядаюць аднолькава «аблегчанымі» вобразамі тых персанажаў, якія маглі б дзейнічаць у спектаклі. Асабліва Віці, для якой выканаўца ролі знайшла толькі адну фарбу — экстрэгантную лёгкадумнасць, хоць у сапраўднасці ёй уласціва і дасціпнасць, і непасрэднае жаданне гаварыць «толькі праўду», і спроба зразумець, што ж тут, у сенацкай камісіі, адбываецца. Чыста ілюстрацыйным момантам застаецца з'яўленне перад амерыканцамі Брэнша-Брашкоўскай, і Л. Ржэцкага сваёй іграй толькі пацвярджае хрестаматычна вядомую характарыстыку гэтай «бабулі рускай рэвалюцыі», якой хацелі б паказаць Брэншу эсэры. Кожная паасобку з гэтых роляў выконваецца нават па-майстэрску, так, як гэта ўмеюць рабіць у эпізодах сапраўдных актёраў-купалаўцаў. А разам узятыя персанажы пераносіць акцэнт трохі «не туды» — замест таго, каб старацца скампраметаваць, хай сабе на падставе выпадковых і сапраўды смешных «факцікаў», рэвалюцыю, яны ў задзена карыкатурнай форме кампраметуюць сябе. Так павінна атрымлівацца, у спектаклі ж гэтае «так» дэманструецца. І нечаканы для сенатараў пасажа сведкай Віці з'яўляецца нечаканым і для нас, гледачоў. Імкненне В. Раеўскага быць гранічна яркім у кожным эпізодзе, відаць, супадае з жаданнем выканаўцаў здабыць і з самай маленькай ролі максімум эфекту. Інтэрэсы агульнага стылявога ключа траціць ад гэтага...

Сярод станоўчых герояў прыемна радуе палкоўнік Робінс у выкананні В. Белавосціка. Ён, здаецца, цяпер і тут, слухаючы паказанні сведкаў і тырады сенатараў, прыходзіць да пераканання, што павінен прысвяціць сваё далейшае жыццё змаганню за тое, каб «амерыканскія хлопцы і рускія сяляне не забылі адзін аднаго з-за памылковай ацэнкі становішча». Сталаму палітыку і вайсковому чалавеку гэта дасягае не так лёгка, і актёр паказвае выспяванне ў Робінсе муж-

мадзянская думка рэжысёра. Пэўная ж стракатасць стылявых сродкаў ідзе пераважна ад актёрскіх прыёмаў раскрыцця персанажаў, прыёмаў «аўтаномнага карыстання».

Праўда, ёсць яшчэ адна дзеючая асоба, ад якой многае залежыць у такім відовішчы: гэта — Вядучы. Хто ён такі? Тыя, каму давялося глядзець ленынградскі спектакль «Праўду...», памяць, што там вядомыя артыст К. Лаўроў іграе самога сябе, і яго Вядучага ўспрымаеш як прадстаўніка таўстаногаўскага тэатра, тэатра, які і на гэты раз працягвае дыспут аб сапраўднай цане мужнасці чалавека ў вострых грамадскіх канфліктах. У роліках Вядучага ёсць, прынамсі, рэха дыскусій, водгулле спрэчак, што вядуцца і ў іншых спектаклях Г. Таўстаногава. У прыватнасці, пра мастацтва, як зброю ў ідэалагічнай барацьбе. Чытаючы тэкст драмы Д. Аль, думаеш, што гэта — гісторык, які на нашых вачах гартае старонкі мінулага і эмацыянальна каменціруе іх, пашыраючы нашы веды. У купалаўцаў Вядучы — не асоба «ад тэатра» і не «гісторык» з ліку гледачоў, не «адзін з нас». Артысты В. Тарасаў і А. Мілаванаў хутчэй за ўсё нагадваюць нам фігуру тэлевізійнага каментатара, які час ад часу прадстаўляе публіцы дзеючых асоб і дадае ад сябе публіцыстычныя выказванні адносна гістарычных персанажаў і фактаў. Робіць гэта з унутраным напалам, катэгарычна і «прыгожа», быццам яму трэба кагосьці з нас у зале пераконваць нанова і нават... абвргаць. А ісціны ў вуснах Вядучага агульнавядомыя. Відаць, не ўсе пераменны ў гэтым ролі, што былі ўнесены тэатрам, пайшлі на карысць выканаўцам гэтай ролі: іх «папал» застаўся ад фігуры «гісторыка» або асобы «ад тэатра», а роля абмежавана абавязкамі тэлекаментатара.

Таму і гістарычныя асацыяцыі ў выглядзе выходзячых на сцэну лейтэнанта Шміта і пісьменніка Дэфо, Георгія Дэмітравы і Максімільяна Рабесп'ера ўспрымаюцца выпадковымі. Тэлекаментатар мог выклікаць і іншыя постаці, скажам Джардана Бруна або Кастуса Каліноўскага. Калі выразны характар «гісторыка» ці асобы «ад тэатра» апраўдвае пэўную сістэму ў падборы такіх ілюстрацый,

І. КАПЛЯН. «Портрэт дзяўчыны» (афары). «Стары Мінск» (графіора на картоне).

Гаспадаром трэцяй выстаўкі ў рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» стаў малады мастак Іосіф Каплян. Ён паказвае 12 графічных і жывапісных работ, якія даюць падставы меркаваць, што мастак валодае малюнкам, тонка адчувае спалучэнні колераў, здольны ўзяцца за складаную тэму і вырашыць яе.

Яго трыпціх «Пралог», прысвечаны першым крокам Расійскай сацыял-дэмакратыі, вызначаецца высокай тэхнічай лінаграфавы, добрым адчуваннем законаў кампазіцыі. Кожны ліст трыпціха складаецца з некалькіх сюжэтаў, звязаных паміж сабой тэматычна. Кожны сюжэт расказвае аб этапах барацьбы рабочага класа супраць самаўладдзя, аб партыі бальшавікоў — авангардзе расійскага пралетарыяту.

Цікавыя і іншыя графічныя работы І. Капляна. У серыі «Стары Мінск» мастак лаканічна, тактоўна, з вялікай цеплынёй расказвае аб старых кварталах сталіцы, перадаў настрой лёгкага суму, якім ахутаны гэтыя вулічкі і дамы. У двух графічных партрэтах — жывой жанчыны і дзяўчынкі — скупымі сродкамі графікі расказана пра турботы і радасці нашых сучаснікаў.

Жывапіс І. Капляна на нашай выстаўцы прадстаўлены чатырма партрэтамі: старога, сына, пісьменніцы Клаўдзіі Каліны і аўтапартрэтам.

І. Каплян не намагаецца здзівіць незвычайнасцю формы, вычварнасцю каларыту. У яго партрэтах знешне ўсё проста, будзёна — і поза чалавека, і асяроддзе. Але за прастотай і будзённасцю — напружанасць думкі, жыццёвы вопыт, радасць незасмучанага дзяцінства.

Высокай мастацкай культурай, разуменнем прычын і залежнасцей, тактам і душэўнай далікатнасцю вызначаюцца творы І. Капляна.

У сувязі з 50-годдзем Ленінскага камсамола Беларусі ЦК ЛКСМБ аб'явіў конкурсы на лепшыя творы, прозы, пазізі, выўленчага мастацтва аб камсамоле і моладзі рэспублікі

На конкурсы могуць быць прадстаўлены творы наступных жанраў: пазмы, вершы, апавяданні, нарысы, радыёрэпартажы, кінасцэнарый для кароткаметражных фільмаў, публіцыстычныя артыкулы; на конкурс выўленчага мастацтва прадстаўляюцца: жывапіс, графіка, скульптура (матэрыял на выбар скульптара) і планат.

Удзельнікі конкурсаў прадстаўляюць творы пад сваім іменем у адрас абласных журы. Рэжысёрскія абласных журы на творах прозы і пазізі прысядаюцца да 1 верасня 1970 года ў адрас ЦК ЛКСМБ для разгляду іх на рэспубліканскім журы, а творы выўленчага мастацтва — на разгляд выстаўкі, які працуе па арганізацыі мастацкай выстаўкі, прысвечанай 50-годдзю камсамола.

Пераможцам конкурсаў прысуджаюцца званні лаўрэатаў і дыпламантаў Дзебеларускага фестывалю моладзі з прызначэннем медаля, дыплама і грамадзянскага прызі.

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

14 верасня

Наўжо спраўды я ўзяўся за гэтую справу? Я стаў выкладчыкам беларускай літаратуры? Зараз амаль дваццаць год, заўтра ў мяне першыя ўрок — аж пяць адрываў! — і ўпершыню за апошнія дваццаць гадоў (дваццаць гадоў я выкладаў рускую літаратуру), не ведаю, што буду на тых уроках рабіць.

І што я таго, што сёння ліхаманкава перагледзеў з дзесятка таўшчызных кніг? У галаве ўсё роўна пуста і шкрабуць на сэрцы конікі, бы ў тас практыканты-неафіткі...

Спраўды, што, калі новы настаўнік не спадабаецца «матэматычным» дзесяцікласнікам і ўсім астатнім? Што будзем рабіць, стары дурань? Яг казала цэнга: кінуў хлеб і найшоў шукаць скарышкі...

А ўсё ж таі, што рабіць? Папярэднік мой, царства яму шчаснае, у журнале толькі дату праставіў ды адзначыў адеўтных...

30 верасня

Сёння юбілей — два тыдні новай работы. Браточкі-калегі, з якіх смяюся некалі, даруйце! Прывітаю — работа спраўды о-ей. На-першае, новая методыка... Да гэтага часу я быў перанананы, што вучні ставяцца да любога прадмета так, як ставяцца да таго, хто выкладае гэты прадмет. А тут, здаецца, усё наадварот: як вучні ставяцца да прадмета, такая павяга будзе і выкладчыку, хоць ты распералжыся. У «матэматыкаў» гэта амаль нічым не прыкрыта, у кожным позірку чытаеш: «Так, гэты новы настаўнік — дзяўдзіка, нібыта, нішто сабе, слухаць можна... Шкада толькі, таварыш харошы дзяўдзіка, што займаешся ты бескарыснай для нас справай. Так што давай дамоўліся — джэнтльменскі нейтралітэт, га? Ты табе, мы сабе. А экзамен ці там начальства якое — не падвядзем, адбразамся!..»

3 кастрычніка

Ідучы дадому, сустрэў Югенню Андрэюну, былога свайго завуча і калегу. Прыгадалася, як тры тыдні назад яна адгаворвала мяне мяняць кваліфікацыю:

— Нашто вам гэта? Хочаце быць Аліксандрам Іванавічам?

Я засмяяўся. Аляксандр Іванавіч некалі быў, што называецца, «спрытней во языцех» па ўсёх пашых педсаветах. Метода ў яго была найпрасцейшая: угароніўшыся ў акно, прычыць пепіта пра Багдановіча ці Цётку і сачыць толькі за тым, каб перакрываць шум класа. Магутнае было ў чалавека горла: на трох паверхах было чуваць, як сніборнічае Аляксандр Іванавіч з класам!

От жа нікаяя дама — напярочыла. На кожным уроку ляўлю сябе: гавару сам з сабою ці не?

Мусіу прызнаць: часам — сам з сабою.

У класе мёртвая цішыня, сур'ёзныя, засяроджаныя твары. І рантам заўважаш: вось гэты дзяўчына, што так уважліва глядзіць на дзе, — дзебе не бачыць! І аўп той, што грызе аловак.

— Канспектуецца маю лекцыю, Ямачанскі?

Касматы, баскетбольнага росту хлапчаты не адрозніваюць, што шпілька адрасавана яму, — накуль клас не зарагатаў. «Баскетбаліст» здзіўлена аглядзеўся, потым засмяяўся і кінуў сшытак у парту. Сантаніў рунд пад надбародкам, увесь увага і паслушнасства.

Да званка адзінаццаць мінут, матэрыялу ў мяне прыкладна на пятнаццаць, трэба крыху паскорыць тэму. А на апошній парце чарывенькі хлапчук у акулярах уткнуўся носам у кніжку яўна не праграмнага знаходжання. Не час адхіліцца, але гэта вышэй маіх сіл: не магу гаварыць, калі хоць адзін чалавек мяне не слухае. Найпачай якаясь «шпіёнская» прыгода захапіла яго, і ён забыўся і на клас, і на мяне. Чакай жа, браце, зараз я табе!

— Давайце сваю ляльку, Ціхановіч! Чарывы адарваўся ад кнігі, перапытаў:

— Ляльку?

— «Ляльку пані Барк» ці як там яна ў вас называецца — пэўна ж што-небудзь прынцападобнае. Угадаў?

— Як у ваду глядзелі! — здзіўлена ўзняў плыч хлапчук і папраўляе акуляры. — Дзе б гэта міе таі паляўчыца?

— Усё ў свой час, даражэнькі, усё ў свой час! Давайце ж кніжку і не хвалойцеся за яе лёс: я такога не ўжываю!

— Я так і думаў! — усміхаецца чарывы. — Лена, перадай, калі ласка!

«Фейманавскія лекцыі па фізіцы»... Машынальна гартаю староні — ітайская грамата! Гэты ж з'едлівы смарчок не толькі разумее гэтую грамату, а чытае з захапленнем, як рамат.

Ледзь дачакаўся званка...

5 кастрычніка

Сёння падзеля, на рэдкасць цудоўны дзяцёк, і на рэчцы прыгажосць неапісална... А я аблажыўся праграмамі, падручнікамі — рыхтуюся да ўрокаў.

Праграмы, праграмы... Вось ужо колькі гадоў яны падаюць беларускую літаратуру як нейкі данамонік на грамадскі-палітычны лікбезе. «Раней сільнамі жылося дрына, не было зямлі. Цяпер сільнамі жывецца добра...» Пераболышка?

Тады называўся з беларускай літаратурай у межах школьнай праграмы...

Праўда, у самых новых праграмах

дар, «з з'яўдзім-голосам», «валез у мастай». І ўсе жыхары лесу, шэптам лаючы мжк сабою Каршун, бяцка выказаць сваю думку ўголас: «Хоць і паганы голас мае, ну дык затое ж кішчоры!» Цікавая думка. У жылці надобна, на жаль, сустрапаецца даволі часта, і змагацца з ім — вельмі трэба. Але далей, на-мойму, думка гэта не развіваецца, аўтар чамусьці пакідае яе і халасецца зусім за іншае. Вось Цётка гаворыць аб таленце Каршуна!

Ціма на свеце прычымнай рэчы. Як суладзі песні Каршуна. Выдатных сповакоў можаць не першыя. Але пачынаюць на бэйх апагоўна старышыня.

Так, вядома, Цётка хваліць Каршуна толькі за тое, што той яго на-

Міхаіл ШУМАЎ

МУШУ ІСЦІ

Гэтыя нататкі напісаны настаўнікам, які аддаў школе больш за дваццаць гадоў, пісьменнікам Міхаілам Шумавым.

Нататкі, выкладзеныя ў форме дзённіка, не прэтэндуюць на катэгорычнасць меркаванняў. Гэта — не «ўстаноўчы» артыкул, а роздум чалавека пра тое, што яго хвалюе.

Магчыма, некаторыя думкі аўтара спрэчныя, некаторыя ўспрыняцці — суб'ектыўныя. Аднак бяспспрэчна — пытанні, якія ён ўзняў, хвалююць кожнага, хто цікавіцца станам выкладання беларускай літаратуры ў школе.

яна пададзена шырай, але далёка яшчэ не так, як належыць. Думаецца мне, што складальнікі школьных праграм па літаратуры не зусім уяўляюць сабе, што такое сённяшні вучыць, асабліва вучыць старэйшых класаў. Ён імат чаго ведае і многа разумее. І ад літаратуры награтуе, каб яна давала адказы на пытанні, якія яго хвалюць, непакояць і на якія ён пйдзе не зможа знайсці тлумачэння.

Тут ёсць над чым пачувацца. Справа не толькі ў тым, каб пазнаёміць вучняў з лепшым, што ёсць у нашай літаратуры. Справа, мусіць, у самім падыходзе да літаратуры як да школьнага прадмета. У нас літаратура ў сённяшніх школах выкладаецца так, як і іншыя прадметы — напрыклад, гісторыя, географія, аэалогія. Вучыць павінен завуваць, сваіма, вобраз Гарлахаваца ці Тулягі, верні Кушаль, біяграфію Коласа. Гэта — галоўнае. А адуцыянальнае ўздзеянне літаратуры на твора, які вывуаецца, амаль не прымаецца пад увагу. Я не страчаў інспектара, які б цікавіўся менавіта гэтым бокам выкладання літаратуры — абы вучні педалі матэрыял падручніка. Зрэшты, у якую графу можа ўвесці інспектар эмоцыя і як іх улічыць?

Аб усём гэтым трэба будзе раіцца, раіцца, раіцца...

10 кастрычніка

Я стаміўся. Бо вась пачынаю думаць, ці не хопіць з мяне? Ці не лепш проста ставіць цацёркі ды яцёркі — будзе і начальства шанаваць, і вучні любіць?

Любіць — будучы. А паваяцца? Наўрад! Ну і што? Што, я гэтую павягу ў кішчю пакладу? Мне адароўе даражэй. Але ж — не магу, каб не паваякалі. Значыць, трэба з гэтых «собетвенных Платонаў і быстрых разумом Невтонаў» сем скур злучыць, а прымусяць паваякаць. А любіць? Хай сабе не любіць. Перажыву.

Сёння ж... Сёння ўсё-таі адбаваюць. І нават нішто сабе. Толькі ад падручніка — ні на крок. Маўлаў, на табе — і адчался.

Учыкаў бы, здаецца, сам не ведаю куды і чаго палець? Як жа! школа над бокам — ні табе аўтобуснай штурханіны, ні марозага танцу на прыпыску. Сем мінут спаконішай хады. Райскае жыццё...

17 кастрычніка

Эўрыпал! У гэтых абібокаў, здаецца, прарэзаваюцца зубы — ці не падлінуць ім што-небудзь пагрызці? Нешта з таго, што абдыдзена крытыкай. Хай самі намазуюць. Трэба ў іх абудзіць цікавасць, непадробную цікавасць: А праграма? Вызубраць...

20 кастрычніка

Даў кожнаму па адной байцы Крапівы: зрабіць ідэйна-мастацкі аналіз. Па ўзоры таго, што ёсць у падручніку. З агаворкай: сказаў, што сярэд 35 баек, выбраных для разбору, ёсць тры даволі слабыя, знайдзіце іх самі, дакажыце, чаму лічыце іх слабымі.

І што ж, абгрунтавалі. Вось, напрыклад, аналіз байкі «Каршун і Цётка».

«...Жыў ды быў у густым і цёмным бары стары Каршун. І вась ён, без-

чальнік, хваліць, «каб быць у ласцы ў Каршун». Але калі б гэтай думка была праведзена асобна ад напярэдняй, нават, можа, у асобнай байцы, яна была б востройнай, больш дакладна трапіла б у цэль.

У наступнай частцы байкі гучыць ужо даволі знаёмая тэма, падобная па крылоўскаю «Асёл і Салавей». Цётка, які нічога не разумее ў мастацтве, гаворыць пра песні Салаўя:

І аб якой тут кажуць прыгажосці? Цётка, шчыра, і што-не разбярэ.

Гэтак і асёл гаворыць. Гэта частка байкі толькі тым і адрозніваецца ад крылоўскай, што Асёл замянені Цёткаруком, Пятух — Варонай, але ж думка та я ж!

Тры самастойныя тэмы ў адной байцы — ці не многавата?

У байцы на-мойму, ёсць лінійныя фразы, якія абіяжарнаюць яе: «Ах, елі і твае падкі!». «А на другое, Каршуну дык ён тут проста... ну...» Забядта прарэзства гучыць крылоўскія Ітананцы. «За што ж бы Цёткарук хваліў так Каршун?» Мне хочацца запытаць яе: «За то, што хваліць ён Кукушчу?»

Байка напісана традыцыйным рознастопным імбам...

Трохі паўна, праўда? Няхай сабе і напісана з юнацкім максімалізмам, няхай сабе дзе-цідзе бракуе трохі логікі, але хто скажа, што гэты несур'ёзна альбо нецікава?

Калі з сотні работ знойдзены хоць паўдзсятка такіх, можан лічыць, што недарэмна яеі свой хлеб.

22 кастрычніка

Зноў мне не дае спакою праграма. Асабліва восьмага класа. Хто гэта, цікава, уключыў у праграму «Слова аб палку Ігаравым»? Яно ёсць у праграме рускай літаратуры.

І паогул, нара пачуваць вась над чым: апраўдаў сабе гістарычны прычып пабудовы школьнай праграмы па літаратуры ці не? Мне здаецца, што не апраўдаў. Паспрабуем у юнакоў і дзяўчат, якія скончылі школу ўсяго толькі 2—3 гады назад, спытаць аб шляхах развіцця беларускай літаратуры, напросімі іх каб яны пералічылі лепшыя творы, каб расказалі, чым узабагаціліся асабіста. Я гатовы і сёньні пачак самых кепскіх сачыненняў разам са сваім настаўніцкім партфелем, калі мы, склаўшы ўсё 15 адказаў, вычынем хаця б «тросечку».

Галоўная мэта літаратуры (і, вядома, выкладання літаратуры як прадмета) — уздзейнічаць на пачуцці і розум вучня, выхоўваць, клікаць чалавека да добрага, да высокага.

Але колькі ці скардзіцца на-стаўнікі на тое, што некаторыя творы недасульныя вучням восьмага класа, што гэтыя творы ў 14-гадовых падлеткаў не выклікаюць яшчэ цікавасці, усё роўна з году ў год гэтыя творы ўключаюцца ў праграму. Затое ж уладарыць прычып гістарычнасці!

27 кастрычніка

Дзіўна, але здаецца мне, што агульную мову я хутчэй знайду з «матэматыкам».

Сёння на ўроку, не паспеў я адзначыць адсутных, падіччаецца гэтакі кананічны «Лабалэўскі» і пытаецца

СОЛЬ

Капельня солі. Духата цяжкая.
Па даланях раз'едзеных сцякае,
гарчыць на вуснах ліпкі пот.
Рыдлёўкі бразгаюць. Вісіць смуга
густая.
І соль гарой халоднай вырастае,
плыве, як ветразь, з цемрадзі
сляпой.

Ці не была яна азёрнай пенай
і хмаркаю над радыёантэнай,
маўклівая і белая, як снег?
Ці не была яна сном шэрай птушкі
і шэпатам, што вінаграднік гушкаў,
перш чым забрала мой спакой
і смех?

О, ты гарыш у нас, спякотны
поўдзень.
І ўсё, чым быў наш летні дзень
напоўнен,
дымком сплывае ў выцвілы зеніт.
І смага душыць. І глыбока ў сэрцы
забвеннем і трывогай застаецца
гаркота солі. І песняю звініць.

ЦЫГАНСКИ ПОЛАГ

І яшчэ адно падарожжа да голаду
і нястачы!
Хто верацёны купіць?
Хто выпрадзе імі радасць?
Маўчаць цыкады ў кустах,
На білах ліхтар матляецца.
І полаг прапалілі пагляды
дзіцячыя.

І за калёсамі ўслед, як сабака,
гоніцца страх.

Яны не шукалі начлегу ў доме
пасярод поля,
Прыдарожныя дрэвы для іх —
і страху, і сцяны.
Падкурчыўшы ногі, селі вячэраць
паволі,
распраналі цыбулю — і смачна
храбусцела яна.

Потым улегліся.
Толькі цыганка, перагнуўшыся
цераз білы,
кошык пляла — з цемры і з
лазняку.
Украдзены певень
так закукарэкаў і залопаў
крыллем,
што з берагу жабы, як камні,
плюхнуліся ў раку.

Верацёншчык нож свой тачыў,
пагладжваючы на далоні.
Чмыхалі коні
на аплеценым цемрай і ажынай
узмежку.
А сабакі над вогнішчам

калыхалі свае языкі—чырвоныя,
як галавешкі —
каб агонь уааскрэс і надзея не
згасла.

УЦЁКІ

Ачмурэлы ад грому матораў
і электрынак,
ты пачынаеш марыць урэшце
рэшт,
каб убачыць воблака і жменю
ранішніх знічак
не на экране, а ў калодзежы або
на завадзі рэк,
каб ісці басанож, бадзяцца па
перавалах,
калі сырадой
б'е ў звонкае днішча вядра,
а са студні, салодкая,

у жбаны вясковыя патухаючая
зара.

Але гэта на міг.
Як ласо, цябе гальштук назад
вяртае.

Тэлефонная трубка, як дзяцел,
выклёўвае твой спакой.
Пыласос высмоктае ўсе твае

мары тайныя,
і ты рады выцвіламу кіліму, што
ўпрыгожвае твой пакой.

І няма ні лясоў, ні кашары.
Журавель над студняй не рыпне.
Вецер кменам і кропам не дыкне
табе ўслед.

...На падлозе — як мёртвая
рыбіна —
святлее сынаў след.

АНТЫЛЬСКІЯ
АСТРАВЫ

А. М. МУРАТАВУ

Хіба гэта Антыль?
Хіба гэта атэль з верандаю белай,
дзе новыя сны і пачуцці
прыходзяць да цябе па начах?
Над пальмамі дзень патухае
нясмела,
сплывае па кашулі, што халаднее
ў цябе на плячах.

Ты далягляд хапаеш, як нітку
змея папяровага,
раскалыхваеш неба, каб
апусціць ніжэй,
і твая зямля — далёкая—і самая
чароўная
падступае бліжэй.

І ты бачыш—не так і далёка
да дому,
і гэты светлы бераг для цябе
не чужы,
дзе, нібыта неонавая,
вымалачаная салома
свеціцца, растрэсеная ў старога
шляху на віражы.

Калі ж ты нахілішся трохі
з балкона,
пачуеш водар вясковага хлеба
і плёскаць роднай ракі,
і ўбачыш, як на начлег гоняць
коней,
як парэпанымі пятакмі іх б'юць
па баках хлапчукі.

Касцёр каля сажалкі абмацае
цёмру чырвонымі пальцамі.
Валюхаюцца качкі на кульгавых
нагах сваіх,
пісклявым сузор'ем па двары
рассыпаюцца,
і лемех забытага плуга, як месяц,
свеціцца сярод іх.

Пачуўшы іх шум, брат-інвалід
грукае мыліцай
і поўнымі ночы вачамі ўзіраецца
ў далечыню.
...Ты бачыш: пальма закрыць
лістамі паўнеба сіліцца,
але братавага твара не заслоніш
нічым.

Цякуць трапічныя рэкі.
Пульсуюць іх сінія вены прывычна.
А табе сніцца снег далёкіх
Балкан.

І боль і любоў растуць.
Павялічвае
іх лупа вялізарная—акіян.

БУРШТЫНАВЫЯ
КАРАЛІ

На шыі тваёй—каралі з бурштыну.
Лясы ў іх спяваюць, і вёслы,
і невады,
і след твой, поўны расы і сіні,
і мокрая прыстань каля самай
вады.

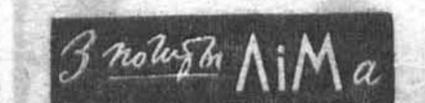
Мы, згубленыя навакі, цяпер
знайшліся —
дзе бурштынавыя слязы на
пустых берагах,
Мы, як старыя літоўскія сосны,
памёрці разам сышліся
і балтыйская бездань будзе наш
саркафаг.

О, растрочаныя пачуцці, вы
ўваскрэслі сягоння!
Мора нас абдымае, дзіоны моўчкі
убок адышлі...
Ці засвецімся некалі мы ў
рыбакіх далонях
жменькай бурштыну? Ці станем
проста жменькай зямлі?

Ці ўспыхнем мы над плячамі,
вылепленымі з пены,
над пацалункам, што прысеў
матыльком на белых грудзях,
ці нам сокал вячэрні крылом
сваім вострым імгненна
перарэжа няпройдзены шлях?

Цячэ Вілія, бярозамі ўкрытая.
Ні голасу, ні дыханьня на зямлі
і ўгары.
У далонях тваіх, крылом
жаўруковым збітая,
ціха літоўская зорка гарыць.

Пераклад з балгарскай мовы
Генадзь БУРАКІН.

ДЗЕЦІ БУДУЦЬ УДЗЯЧНЫЯ

У першамайскім нумары «Літаратуры і мастацтва» з вялікай радасцю прачытала ўрываак з рамана беларускага пісьменніка Міхаса Машары, у якім упамінаецца пра Гая і яго 3-ці конны корпус. Сэрдэчнае Вам дзякуй і рускі палон зямлі Вашай за добрую справу, за добры пачатак.

Пра героя грамадзянскай вайны, старэйшага камуніста, слаўнага савецкага палкаводца і вучонага Г. Д. Гая напісана нямала апавесцей, нарысаў, апавяданняў, але, на жаль, сярод аўтараў гэтых твораў амаль няма беларусаў. Мне часта думецца, чаму пісьменнікі і журналісты Вашай рэспублікі да гэтага часу не пішуць пра Гая? Ён жа на чале 3-га коннага корпуса многа зрабіў для

таго, каб вызваліць Беларусь ад беларускіх паноў. Хіба няма ўжо былых удзельнікаў паходу «на Варшаву», хіба не захаваліся дакументы аб тых легендарных падзеях?

...Наша падростаючае пакаленне павіна знаць пра гераічную дзейнасць Гая, яго цікавае і яркае жыццё. Але пакуль што я не ведаю ні адной кніжкі, якая была б напісана спецыяльна для іх. Кнігі А. Дуняўскага «Па слядах Гая», Г. Айрапейна «Легендарны Гай» па змесце, мове і стылю, на маю думку, цяжкаватыя для дзяцей.

Буду шчыра ўдзячна рэдакцыі Вашай газеты, калі Вы натхніце і падтрымаеце дзіцячых пісьменнікаў Савецкай Беларусі на напісанне апавесці ці рамана пра Гая і яго баявых саратнікаў.

З удзячнасцю да Вас
Наталля ГАЙ-РУМЯНЦАВА.
г. Разань.

КАЛІ НА КНІГІ
СПАТЫКАЮЦА...

У нашым пасёлку Амцябрскі шмат аматараў кнігі. Сотні рабочых, калгаснікаў, служачых мляюць свае бібліятэкі. Іх паліцы пастаянна папаўняюцца навінкамі.

Кожны дзень многа пакупнікоў у мясцовай кнігарні — адзінай у раёне. Прадаўцы Тамара Уладзіміраўна і Васіль Андрэевіч Дайнекі стараюцца як мага лепш задаволіць спатрыліц дзей. Але кепска, што ў кнігарні вельмі цесна. Тут каля паліц і стэндаў на падлозе пагруванчана многа кніг, бо паставіць іх няма куды. Наспела патрэба або пабудавача новую кнігарню, або падабраць для яе іншае, больш прасторнае памяшканне.

І. ВЕРАС.

Цыганы атабарыліся адразу за сямом. Жайчаны і дзеці забравалі, мужчыны лудзілі посуд, зараблялі розным кавальскім промыслам. Таму ніхто і пакуль што і не чапаў іх.

Не праішло аднак і колькі часу, як адночы летній раніцай табар пераехаў знік. Цыганы пацягнуліся далей, запрогшы ляданымі шнапамі вагі з падранымі парусінавым будамі. Пра іх паспешлівы зборы і ад'езд ніхто нічога не чуў, не ведаў — усё адбылося ўначы без лішняга вярхалю.

Сялянкі пачуліся пералічваць курэй, гаспадары атрылілі хлявы і стайні. Кожнаму здавалася, што вандруны нешта ўкралі з яго добра і пасля ўцякалі. Але неўзабаве выявілася, што цыганы не толькі нічога не ўкралі, але нават сёбе-тое пачынулі: у дзюгтой гране каля каркоўнага мурна ляжала голенькае свецкаваласяе хляпчанё, не больш двух гадоў ад роду. Удава Вагнер, якая, ідучы на свае грады на рэну, першая надыйшла на падкідыма, адразу скапавала — гэта ж дзіця, якое цыганьні падзе былі ўкралі, а цяпер вось узятлі і выкінулі, бо яно кволае і слабое — якая з яго ім карысць.

Яна падняла дзіцяне з зямлі, прыгледзелася да яго і пачала шукаць меціну, па якой бацькі, калі надаць тую меціну ў газету, маглі б знайсці яго. Але ніякай меціны на цыганскім падкідыма не было, і колькі пазней яна ні спадавала, так ніхто і не знаўся.

Старая Вагнерыха ўзяла дзіця да сябе з ціхай надзеяй, што прыедучыні некалі яго бацькі ў залатой кароце, забяруць малое і аддзячаць ёй староць на ўсё, што яна зрабіла. Але праішло некалькі гадоў. І старая намерла, так і не атрымаўшы спадзяванай надзякі, і цяпер ніхто ўжо не ведаў, што рабіць з яе спадчынай — найдзічам. Прыота ў сале не было, не было ў сале і ласкі людскае. Калі ў каго рантам і шчыпмела сэрца і-за сэтага маленькага галадранца, дык хіба толькі ад жаласці, бо ў вёсцы нават не ведалі, ці ахрычаны ён.

— Хрысціянская імя яму, каб хацеў — не дасі, бо ніхто ж не спыта, якога яно роду, — сказаў яшчэ адна на запытанне Вагнерыхі «Што ж рабіць?» адказу не знаўшы.

— Дайце яму што-небудзь прывізорна, ну, як вам скажаць, што часовае, — устаяў свае пяць грошаў мясцоў кавальскіх і глукаватай стараі, разабраўшы толькі два першыя складкі мудронага слова, назвала хлопчыка Прові і дала яму прозвішча Кірхгоф — двігар, па месцы, дзе знайшла. Пасля яе смерці ўсе сшыліва і нагадзіліся, што Прові Кірхгофу не ўзыхані нічога лепшага, як толькі хутэйшай смерці, каб не пакутаў бедны. Ніякчаснае хляпчанё жыло тоўчы з аб'еднаў, апрачалася ў рызце, — зводзі вясковай дзятвы, хадзіла босца і без панці; яго білі, ганілі, не навідзелі, ім пагарджалі — дзіця пагарджала і ненавіджала са шчырай уасемнасцю. Калі падняла пара ісці ў школу, там хлопчык да двух прыгожых імёнаў, якія ўжо меў, атрымаў яшчэ і трэцяе — «пацярбак», і рабіў усё, што мог сваімі кволымі сіламі, каб апраўдаць яго.

А была ў тым сале адна гаспадыня, Шоберыха, пані карчмарка. Летась у закуцці яе хляза Прові вылезкаў страўніцу хваробу без доктара і без дагляду. Толькі пані Шоберыха заходзіла штодня паглядзець, ці не настаў яшчэ той канец, ці не адманчалася ўжо, — і кожнае раніца ставіла яму поўны кубак малака. Як ужо завялося, яна давала слядавак і пасля таго, як дзіця ачуляла. Роўна ў пяць гадзін хлопчык перастунаў парог гаспадарскай хаты і патрабанаў:

— Маё малака!

Але аднаго разу здарылася нешта зусім неспадзяванае. Гаспадар, які заўсёды ледзь не да палудня качаўся ў лонку, выдыхаючы учарашні хмель, паспеў вынаціць почку на ўслоне і працінуўся якраз, калі Прові зайшоў у хату на «сваё» малака.

Шобер, убачыўшы таго, атарапеў:

— Гэта яшчэ што такое? Чаго табе трэба! — ён пацягнуўся, пазяхнуў і устаў са сваёй мулякці пасцеці, пасля якой усе носці балелі і настрой быў сабапам. Можа якраз таму Прові і не паніцавала.

— Дай яму малака! Ах ты здыхляк! А прасіць хто будзе? Не ўмееш? Не вучаны?

Хлопчык зжакнуўся, яго вузкі тварык яшчэ больш выцягнуўся, вялікі бледны рот скрыўся:

— Ну!

— Што «ну»? — Шобер надзеяўся да хлопчыка і так пачаставаў яго, даў такога малака, што той вылезеў за дзверы. Але такія дробныя інциденты не рабілі на Прові ніякага ўражання. Як і кожны дзень да таго, ён штотарэй прыходзіў да Шобераў і прывычна патрабанаў «сваё» малака. Гаспадыня не адмаўляла, але заўсёды прыгаварвала:

— А ты, дзіцятка, прасі. Кожны раз прасі. Ты ўжо такі вялікі. Табе напэўна — з-э, ды хто яго там добра ведае — табе, напэўна, ужо з чатырнаццаць. Дык вось запомні сабе з закуцці: не прасіці, не мецьмен.

Прові прымеціў: гаспадыня хвалявалася, відаць, шкадавала яго, — і гэта стала пайкай асалоды і ўцехаў яго пабрачай гордай заятасці. Яму, беднаму сірце, была дадзена ўлада назавіць самай багатай пані ў сале і псаваць ёй настрой. Яна скрушліва глядзела яму ўслед, калі ён, не навітаўшыся, праходзіў міма дзвярэй яе дома на работу ў каменаломню.

Там ён падзёнічаў у чалавека, што пракаладаў дарогу. І ўзяў яго на свой кошт: даваў спі-тані харч і дах пад галавою ў хлявушку. Гэты чалавек не

тон і працягнуў руку на перапага пачанюка. — Трымай! Трымай яе, бо цяне!

«А пхай бы ўжо, а не панікодзіла б». — надумаў сабе Прові. Яму і ў галаву не прыйшло лезці біцца з сабакам з-за пайкага там Антона, ён толькі турбаваўся за сябе, і таму падаўся на вясельны хітрыкі — прысеў на кукніш і завёў жаласным галаском:

— Ну ціха, дурненькая. Мы ж табе нічога, анічагусенька... мы толькі вольнем тваіх працятак, ну але, ну але!

Шнічка нагатася, трошкі яшчэ пабурчала, але хутчэй добрадушна, чым злосна. Слоў, якія гаварыў ёй Прові, яна не разумела, але іх няшчота супакойла яе, яна і паверыла — што маглі ведаць сука пра хітрыну і лісліваць людскую? Гаварыў да яе чалавек ласкава, як жа было не даць веры. Яна зноў уклалася, далася паглядзець, заплончыла ўчалела вока, як бы на салодкі сон, а Прові далікатна ўшчыўваў яе. Сука ўткнула пысак у голыя далоні Прові і лізала іх удальна і няшчотна.

Мары фон Эбер-Энзбах (1830—1916) — аўстрыйская пісьменніца, аўтар некалькіх раманаў і зборнікаў аповяданняў. Крытычна паказваючы аўстрыйскую арыстакратыю і буржуазію, яна з вялікай сінтэдай малое жыццё селянства, бардзбю славянскіх народаў за нацыяналізму і незалежнасць. Добрая веданне народнага побыту, маці гунар, майстарства павеліста — адметныя рысы яе твораў. Навела, якую мы прапануем у гэтым выданні, узята са зборніка аповяданняў Мары фон Эбер-Энзбах «Анавіданні замка і вёскі».

бавіўся, што Прові завядзе кампанію з яго дзецьмі. Яны не маглі пераняць ад зацікаванага небарані нічога добрага, бо і так усё, што трэба і не трэба, ведалі, а жылі ў мучылі, як тым разнікі. Усе козы, трусцы, куры і дваровы сабака — няшчасная сука-шніц — лепшыя таму сведкі, за гэта гаварылі іх шчыры, наклечаныя ногі, паламаныя крылы. Меў сваю долю забавы і Прові, калі цэлымі днямі ценіўся іх катаніямі. Злоўшы, бывае, курыцу і ясе малым «пабавіца», і ахвяра магла палічыць за вялікае шчасце, калі яе жыццё на тым і не канчалася.

Але самай няшчаснай жывёлай дарожніка была старая сука. Яна бегала толькі на трох лапах, глядзела на свет адным вокам. Праўда, яна мала звякала па гэтых дэфектах, высокая трымала дзёрзкі, нахабы пысак і шалёна абрэхвала кожнага лужога сабаку, калі той падараўся паблізу: яна заўсёды патраляла папучы яго. Сынноў дарожніка, аднак, баялася, ненавідзела і самага, бо той заўсёды забіраў яе маленькіх ічанаў, да апошняга, і шпурляў у сажалку.

У час, калі Прові калоў у дарожніка каменне і прасейваў пясок, сука, хая ўжо ў добрым сабацым веку, але прывыла яшчэ адзіны вышладак, чатырох, з якіх трох загадзя была ўгатавана вада. Сука ледзьве магла накарміць аднаго, яна была старая і слабая, і ўсё ўжо хілілася на тое, што нядоўга ёй, суцы, жыць.

Таніць ічанаў бацька ў той дзень, даверыў сваіму старэйшаму, Антону, але яму на гэты раз не было асаблівай уцехі ад пакут другога стварэння. Сука, ашчаныўшыся, шчырылася, ляскала ікламі, як воўк.

— Бацька бацца, — сказаў Антон, — таму, бач, пасылае мяне. Хадзем разам, натрымаеш яе, заразу, а я забяру пісклечу.

Сука ляжала ў драўлянай загарадцы, побач з казыным стойлам на бярамку саломы; вакол яе тычкалася і пішчала яшчэ сляная малеча.

Сука падняла галаву, калі хлопцы падыйшлі да яе, гырнула і варожа ашчырыла зубы.

— Моўч, дурна! — крыкнуў Ан-

адбіраў з яго мізэрнага рацённа па лавіну.

Кожны другі даўно п'яноў бы, гаварыў сабе Прові, але ён не хацеў п'яваць, яму яшчэ патрабелі быў час, каб адлаціць людзям сакам за ўсё тое што, якое тым яму прычынілі. Што былі і такія, якія рабілі дабро, даўно забыта, а што да Шоберыхі, «той староі ведзьмы», дык на яе ён тамаў самы вялікі зуб. Чаму яна не давала больш, яна, у якой так многа грошай, так многа ўсякага добра, такая багатая гаспадарка? Яна напэўна не ведала, куды ўшчымаць сваё багацце, і нічога не давала за так, хацела, каб яе малілі і прасілі за нейкае калтва малака. Як яна глядзела на яго, калі ён праходзіў міма!.. Здаецца, так і стоець — напрасі! напрасі!.. Во жаба! А не даждзі!..

Аднаго разу загаварыла:

— Бацька! Ад ветру хіліцца, а ўсё сваё права правіці! Яшчэ не навучыўся прасіць?

Ён кінуў ёй дзёрзкае, грубае слова і пайшоў далей.

Мінуў тыдзень. Сука ўсё яшчэ не супакойлася, шукала і шухала, асабліва ноччу, у сваёй загарадцы. Так стала, што яна разбудзіла Прові ў той час, калі яму спылася нешта вельмі прыемнае. Ён так позна ўзбегі на свой ляжак са стружак і бруднага сена, бо пасля работы гапаў у суседняе сяло коз. Гаспадар прадаў іх чалавеку з таго сяла, і вось цяпер цяма ратунку ад праклятай калатэцы, нават гадзіну-другую няма як спакойна паспаць. Сука ж усё шырыла і шукала, і шукала, а Прові гравіўся ёй і дуніў нагамі ў дашчтаную перагародку. Перагародка паддавалася, то адна, то другая дошка з трэскам адвальвалася і падала на налявіну шніцкі. Сука спалохана ўзбрэхвала, іччанё пішчала, і ўсё зноў заціхала.

— Сатана табе ў рэбры, ці суйменся ты, выжліца, урэшце! — мармытаў Прові і зноў уладваўся, падабраўшы калені пад бараду, бо так спалася яшчэ. Але якраз сёння сон не браў, хоць і ціха было, хоць і змарыўся. Напэўна розныя думкі, зусім новыя думкі, якія ліколі яшчэ не прыходзілі на памяць. Так, шнічка была выжліца з усім яе шыраннем, — але от каб гэта яго маці ды была такою, як тэтая сука, каб шукала так нястомна, яна б, напэўна, знайшла б, — пра яго ж і ў газету надавалі, яго ж і ў акруговай управе запісалі! Зраніты, ніхто і не патрабуе, каб яна знайшла Прові, але хай бы сабе хоць шухала. Цыганы бо і не кралі яго, а маці — «нябожанька» — мусіць, проста-падаравала яго ім, паўна, яшчэ і грашныма дапацаца, каб узятлі... ну але ж, дапацаца! Мусіць, ён зараз і самай сорамама, мусіць, яна з багатых, дачка баўэра, або гаспадарка... От халера! Каб гэта яна і праўда ды была гаспадаркавай і каб узяла яго назад... Штотыдзель б ён ціў гарэнку, а ў панядзелак пахмяляўся, курыў бы ў доме і на кегельбане, раздаваў бы зубатычыны. Прові маляваў сабе райскае жыццё, калі... праклятая выжліца! — сука зноў пачала стагнаць і сгрэбці і вывела яго са свету такіх прыгожых летуценняў.

Ён злосна падняўся, узятлі нейкую штакетніцу, пералез цераз кучу дошак у загарадку да сабакі і пачаў з ляскатам дуніць па зямлі, па якой у цемры спалохана ўтулілася сука. Ён не бачыў, куды пападаў, ён толькі соўгаў палева, парыва, наперад, назад, і нарэшце-такі зарпаў, бо нешта мяккае, жывое падвярнула пад яго шалёны ўдар. Кароткі жаласны, умоўны енк... Ну але ж — цяпер выжліце хопіць, цяпер супакойца хоць на нейкі там час, прытамсі.

Ён вярнуўся на сваё месца, згарнуўся і адразу заснуў.

Праз некалькі гадзін раптам працінуўся. Соцца ярка святліла ў твар праз іччыліну ў дзвярах загарадкі і праз дзірку ў сцяне. Ён разамінуў павекі і устаў. Адразу і пельк несамавіта прыгадалася сука. Калі ён толькі забіў яе ноччу, дарожнік, які не трываў ніякага замаха на сваё дабро, раззлудзена лота і затаўча да паўсмерці. Ну але ж! — надумаў ён і запустіў усё дзесяць пальцаў ў засмецанія пацярухай валасы.

І тут нешта заварушылася паміж дошкамі, нешта паўзла. Паўзла сука, цягнуць ў зубах іччанюка. Яна трымала малое за скуру на карку, апэцкала яго сваёй крывёю, што цурком цякла з злы на грудзі. Яна прывалакла сваё дзіцяна да Прові, паклала яго перад ім, падітуркнула пыскам да босых ног.

І вочы яе з трывогай уніліся ў хлопчыка. Было ў іх столькі бязмежнага даверу, умоўнай просьбы, што ў Прові зашчыніла сэрца. Як сонечнае святло пранімае праз закрытыя навікі, так гэтыя вочы праніклі пад паншэр, які дагэтуль хаваў усякае добрае параўнанне душы малаго.

Але, але! — сарвалася з яго вуснаў. Ён араўмеў, адказаў ёй і ўбачыў, як яна раптам тычылася ў сабе, у салому, выцягнулася, яна, якую ён забіў і якая усё ж прыйшла, каб, паміраючы, даверыць яму сваё дзіця.

Прові калаціла. Чужая неадольная сіла захапіла яго, закруціла, як бура. Яна кінула на зямлю, прымусіла пратуліцца тварам да твару мёртвага сабаі, цалаванне яго і лапчыны. Гэта яна, сіла, крычалі з яго:

— Але ж ты! Але ж ты — ты была мама!

Прыліў дзікага жалю, шчыплівай пакуты віраваў у ім і патросе усяго да апошняй крывіны. Збалева ад снагоў дзіця, усхвалячы, качалася на зямлі і плакала на старой сучцы, і плакала на яе маленькім, якое гарнула ся да сваёй маці, шукала прымацавання, доўга кацаць. «К чортавай матары, у вяду!» — скажучы, — як толькі пачуючы, што сука мёртва.

— Усё, няма, табе нічога няма, — сказаў Прові, узяў і дышаю на яго; тое дрыгала і жаласна лўкала.

— Ты галодныяе, галодныяе, ну але, але!

Што рабіць з давераным скарбам? Працягнуць? — каб то былі тут козы! Ён бы выдаў адно, не бачышы страшнай гаспадаровай кары. Але коз ужо няма, а пакуль хто з дома дарожнікам распакоўваў хоп на кроліку, доўга кацаць. «К чортавай матары, у вяду!» — скажучы, — як толькі пачуючы, што сука мёртва.

— У вяду пойдзеш, — сказаў ён сабаі, які, дасяць, пераняў нешта з матчынага даверу да яго; малое прыйшла да шчы, сматала вуха і, стогнучы і скуголячы, скардзілася на голад.

Але, але!
Ён ужо ведаў, што будзе, не ведаў толькі, як дапамагчы. Што яму дасі? Каб тое, што перадае самому, дык дасіць, тая педзьма? Не, не. Лепш намерці з голаду, чым прасіць. Але ж намерці з голаду — гэта зусім не тое самае, што замарыць голадам.

Сабачына тым часам ужо перастала сматкаць вуха — які там з яго наедак! З ціхім адчаем закрыліся яго ледзь прарэзаныя начыяты. Прові адбўў, як яно дробна дрыгала.

Накутліва і баяліва паглядзеў на мёртвую суку. Так, каб дзіця жыло, у яго нельга забіваць маці.

— Ну, дык ідай! — выціснуў раптам з сабе і кінуўся з хлэўчука ў загарадку, а адтуль у вёску, сцяўшы зубы. Ён не азіраўся на баках, ішоў і ішоў.

Лічыца дзіця ў палях, толькі паблізу дамоў пачалося ажыўленне. Праз дарогу да калодзежа ішоў зашыты хлопек, чалавечка пекара, ды наранан багатага баўдэра запрагаў у налісы гнядую кабылу. З браны кармы выйшла старая служанка, даўні вораг Прові. Яна недаверліва сачыла за хлопчыкам, а калі ён падышоў, падняла вулак і сказала, каб ішоў працаваць. Але таму гэта не гробба, ён прайшоў міма яе, як чалавек, што хоча прабыць галавой мур. Змрочна і ранняча, уніраўшыся, ён рушыў у адчыненыя даверы кухні. Гаспадыня, якая стаяла ля прыпечкі, павярнула... Хлопчык быў як сам не свой: гола-сам, які, здавалася, лем граздзіраў яму, граздзі. Прові выціснуў з сабе:

— Гаспадыня, паці гаспадыня, я прапу ў вас малака!

Гэта быў наварот у сэрцы чалавечка, у лёсе чалавечка.

Перакаў з імячкай вясёла СЕМУХА.

Мял. В. Тарасова.

МАЛЕНЬКІ прамавугольнік кардону са словамі на арабскай і французскай мовах здаўся мне незвычайна цяжкім. Быццам гэта была пластычна з сінтэтычнага металу.

Спачатку прамавугольнік ляжаў у папцы з матэрыяламі для нарысаў і рэпартажаў, потым я пераклаў яго ў другую, на якой не ведаю ўжо і калі накрэслаў супакойваючае — «Рознае». У нарышчэ кардон прыляў у скрыначку, дзе ляжалі ўсялякія дробныя рэліквіі.

— З гадамі аблічыча наша змяніцца, сустрычыцца, мы, можа здэрыцца, адразу і не пазнаем адзін аднаго. Але калі я ўбачу такі востры прамавугольнік, то змегу назваць вас кожнага па імені, каз 6 вож сталі барадзятка і лысыя, як марабуты.

Гэта сказаў Буджама, алжыраец. А Мустафа згодна кінуў, і ўсе мы згодна кінулі.

А два дні перад тым мы ляжалі на брызентавых высокіх ложках у паўзмрочным былым военным складзе французскай каланіяльнай арміі. Мустафа задумана пазіраў на асяпджыны ад сонца пляц, дзе яшчэ ляжалі страленныя аўтаматныя гільзы. Побач ляжаў Мухамед — хлопец гадоў пятнаццаці, які збіраўся стаць маршалам, а пазіраў што несіў паласаты матроскі цёмны.

— Колькі крыві ў чалавек? — Мухамед зірнуў на Мустафу.

Мустафа паварушыўся, і брызентавы стол пад ім рыпнуў. Мустафа паківаў галавой, ён не ведаў.

— Усё роўна, — сказаў ён. — Гэта не мае значэння.

Адказаў Ольф Вальгрэн. Гэта швед с'я Стакгольма ведаў многае.

Вочы клеіць дрымота. У галаве гудзе ад ушарэння паздкі ў пустыню Сахару. Вось гэта патэльня! Цяпер бы ў самы раз мокнуць у гаючым расоле Міжземнага мора. Ляжаць бы сабе на спіне ды пазіраць у блакітную бездзень алжырскага неба!

Мы ляжым і моўкі пагладом, як цячэ з нас падвешана бутэлечка. Кроў б'е туды цёмным трыкоўным цурком. Колькі ў чалавечка крыві? Ольф сказаў — у сярэднім пяць літраў. А калі гэта перавесці на кубікі? У бутэлечцы трыста кубікаў. Гэта многа ці так сабе? Сябра чэка Галі Бугрова, якая ў сябе дома была донарам, сказала, што ў іх крыві бяруць значна менш. Крывіна, сонца дзейнічае на мэзгі сонца Сахары.

Дык колькі ж гэта — трыста кубікаў? Калі бачыш, як кроў цячэ не перастаючы, а тыя, хто адкрыў гэты цурок, нават не падыходзяць да сталаў, занятыя нечым сваім, становіцца крыві не па сабе — а раптам забудуць спыніць гэта? А на ложках ціха. Маўчаць і нешта думаюць пра сваё алжырац Мухамед, празваны Сіндбадам-марходам, сібрычка Галі Бугрова, якая недзе ў таёжным сядзе выплывае дзецяў рускую мову, аграном з Украіны Уладзімір

Раманенка, грузін Валерыя Джаланія, інжынер лесеапрацоўкі аднекуль з-пад Мурманска Станіслаў Курапаў, італьянскія студэнты Крыціна Тоне і Феранці Анзела, студэнт, карэнны ўраджэнец Каіра Мустафа.

Нас на ложках — дзесяць. Але не мы першыя і не мы апошнія. Зараз дванаццаць гадзін дня, а работнікі Алжырскай цэнтральнай станцыі пералівання крыві працуюць тут з дзесяці гадоў.

У дзевяць гадзін Мухамед

і Мустафа кінуў і моцна праз сцятыя зубы выдыхнуў з шырокіх грудзей паветра.

Ён наогул мала гаварыў, гэты Мустафа, але калі прагэдзіну высветлілася, што ў шпіталі, дзе аперыравалі пацярпелых ад дыверсіі, скончылася кроў для пералівання і яе няма на Цэнтральнай станцыі, Мустафа адным з першых прапанаваў сабе донарам.

Гэта была самая цікавая

ню даведзілі, якая ў іх група крыві. У Мустафу на кардонным прамавугольніку стаяла адзінка. Буджама зірнуў на яе і сказаў:

— Каралеўская кроў. І сказаў тая словы пра братэрства на ўсё жыццё. А Мустафа кінуў згодна.

У той вечар Мустафа спяваў. Лепшы гітарыст лагера рыжвалася французам Фрэдзі не разумее слоў песні, але добра схваціў мелодыю і кампаніраваў. Мустафа спяваў пра «ладаккі» Ніла. Прыціхлыя хлопцы дымлі егіпцянамі і глядзілі, слухалі егіпцянамі і глядзілі, слухалі, дзе ў чорным небе над морам раз-пораз праносілі военныя спалохі. Мэгчыма, гэта былі проста водблескі далёкага маяка, але тунісец успоміў пра атамы палігон у Сахары.

Мустафа скончыў песню, а Фрэдзі яшчэ некаторы час задумліва перабіраў струны гітары, імправіруючы нешта. Потым і ён закурываў, і агеньчык запалкі на момант выхавіў з паўзмрочнага медунаваласю прыгожую галаву.

— Мне казалі, — прамавіў Фрэдзі, — што тым, каму перадаць кроў, паведлацца, у каго яна ўзятая. Значыцца, чалавек будзе ведаць, што кроў даў француз.

Яму, відаць, чамусьці гэта было вельмі важна.

І зноў былі песні пад усплэскі марскіх хваляў і пад акорды гітары. Прасілі яшчэ спяваць Мустафу.

А цяпер, праз некалькі гадоў, я дастаў гэты прамавугольнік кардону з лічбай пасярэдзіне і зноў успомніў, што было тады і здавалася вельмі звычайным. А яшчэ я ўбачыў залітую сонцам порт-саідскую вузкую шашу, абапал якой мірна дрэмлюць пад спёкай векавыя дрэвы, і пачуў вышчэ «фантомай» і выбухі бомбаў. Я ўважліва працітаў кожны радок змешчанага ў газетах тэлеграм. У якія кароткія радкі можна, сказаўца, укласціся вялікая чалавечая трагедыя!

Аднаго я так і не даведаўся — хто былі тая два студэнты-выпуснікі Каірскага інструментальнага. А цяпер, напэўна, выпусніком. Тады ён толькі паступіў вучыцца і на ім быў яшчэ паласаты матроскі цёмны.

І ўсё ж прывічыцца, напэўна, патрабны. Мустафа быў студэнтам інструментальнага. А цяпер, напэўна, выпусніком. Тады ён толькі паступіў вучыцца і на ім быў яшчэ паласаты матроскі цёмны.

Я гляджу на маленькі прамавугольнік кардону з арабскімі літарамі. Таця ж жэтаны ёсць у хлопцаў з Францыі, Італіі, Швецыі, Гвінеі і Ганы. Ведаю, што берагуць прамавугольнік кардону тая задумліва настаяніца з сібрыскага сьвята і вясёлы, падобны на таёжнага мядзведзя, лесевік з-пад Мурманска. Мустафа і хлопцы, што былі разам з ім, павезлі жэтаны ў Егіпет...

25 МАЯ — ДЗЕНЬ ВЫЗВАЛЕННЯ АФРЫКІ

Э. ЯЛУГІН

ПРОСТЫ ПРАМАВУГОЛЬНИК КАРДОНУ...

прывіез з горада ранішняга газету, з якіх у лагерах даведзілі пра выбух. У порце Анаба дыверсанты ўзарвалі егіпецкае судна «Зорка Александрыі» з военным грузам. Выбухам была разбурана частка прычалы і рабочы раён ля порта. Многа людзей загінула, некалькі соцен паранены, многія — цяжка. Савецкія ўрачы, якія па запрашэнні алжырскага ўрада працавалі ў горадзе, усю ноч не адыходзілі ад хірургічных сталаў. У першую чаргу аперыравалі дзяцей.

Зірнуўшы на фотаздымкі, зробленыя на месцы дыверсіі, італьянка Аліма, адна з добраахвотных медыцынскіх сясцёр міжнароднага турысцкага лагера моладзі ў Сідзі-Фіруш, якая да таго мучыла перавязкамі ўсе машыны драпіны і сіякі, закрывала твар рукамі. Між смуглявых тонкіх пальцаў дзяўчыны пацяклі слёзы. І тады ж я ўбачыў, як плача Мустафа.

— Імпэрыялісты! — крыкнуў ён, і ў вялікіх чорных вачах яго ўскіпелі і зараз жа зніклі дзве празрыстыя кроплі.

І алжырац Буджама Увабэдзі, які ўсяго паўтара гады таму змегаўся ў перызаных супраць легіянераў, вельмі яшчэ малады, але зусім сівы, перадаў некаму з хлопцаў газету і стаў побач з Мустафам. Спакмурнелы і заняты ад унутранага болы твар Буджама вельмі нагадаў слянага яго продка Абд-эль-Кадзіра на адной са старых літаграфій.

— Усё роўна яны не пройдуць, — сказаў Буджама, глядзячы некуды паверх нашых галоў, туды, дзе за старымі пініямі лагодна стаяла Сахары.

— Ты і я — адна кроў, — сказаў Мустафа.

А праз два дні з Алжырскай цэнтральнай станцыі пералівання крыві прывезлі жэтаны, і многія ўпершы-

добра сыграла п'есу Д. Камінскага «Сумны разважэнні», вучанца 3-га класа Наталія Кітава выканала на домры «Польку» Я. Цікоцкага, а яго ж п'есу «Жартоўна» іграў на двух партыях у вострым вучанцы 4-га класа Лена Малашына, Снега Захарова, Лена Ракоўская і Ала Бубеніца.

Вучаніца 2-га класа Табіет Уладзімір Ланцэўскі ўзвучыла п'есу С. Картэса «Гульня». А потым зноў пачалася чарга п'есістаў. Іх дует — вучанцы 6-га класа Лена Кастко і Наталія Пухач — пераказваў і добра іграў п'есу Д. Камінскага «У цырку».

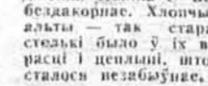
ГАСПАДАРЫ ЗАЛЫ—ВУЧНІ

На чарговым пасяджэнні дзіцячай секцыі Саюза кампазітараў БССР выступалі вучні музычнай школы № 1 пры кансерваторыі і школы № 2 Зводскага раёна. Выканалі творы кампазітараў-прафесіяналаў і твора, якія стварылі ўдзельнікі канцэрта. Якіх выхавальнікаў кампазітараў П. Іваквіраваў, Б. Суруе і Р. Будзілаўскі.

Хараша праспяваў хор і песню Э. Тыманя «Месіц красавік» і не жартоўна «Янкі», у якой падтрымаў добра саправадаці Сярожа Някрасаў і Дзіна Ігранаў.

Першым нумарам была песня М. Шнейдэрмана «З днём нараджэння Леніна». Выкананне было бедзакорнае. Хлопчыкі—дзяўчынкі і дзяткі — так старанна скарвалі, стэды было ў іх выражанне шчасця і цешы, што ўражанне засталася незбыўнае.

Юлія п'есіста Лена Ракоўская

Бадай, цяжка знайсці на зямлі чалавека, які не любіў бы кіно. А ў тым, што такога чалавека немагчыма знайсці ў гэтыя дні ў сталіцы савецкага кіно Мінску (менавіта такім стаў ён на час фестывалю), ужо зусім няма як сумнявацца.

Фестываль, зразумела, справа сур'ёзная. Конкурсныя прагляды, дзелавыя сустрэчы, абмен думкамі—усё гэта будні фестывалю. А поруч з гэтым — усмешкі, жарты, незвычайныя, «як у кіно», выпадкі.

Вось чаму сёння «Вясёлая трасянка» вітае фестываль.

ФЕСТИВАЛЬНАЯ МАЗАІКА

У часе адной з сустрэч гледачоў з аўтарамі сатырычнага кіначасопіса «Кно́т» адзін малады чалавек спытаў Сяргея Міхалкова: «Што патрэбна для таго, каб напісаць сцэнарый камедыі і паставіць па ім фільм?» С. Міхалкоў усміхнуўся і сказаў: «Для таго, каб напісаць сцэнарый камедыі, патрэбны, прынамсі, здольнасці, але для таго, каб «прачытаць» яго, патрэбны талент».

На сустрэчы з гледачамі ў кінатэатры «Партызан» Міхаіл Жараў сказаў: «Нашы кінаніжнеры вынайшлі так званы эффект прысутнасці гледача на экране. Некаторыя творчыя работнікі стварылі другі эффект: эффект адсутнасці гледача ў кінатэатры. На жаль, гэты эффект не аптычны, а вельмі часта рэалістычны. З ім я сутыкаўся нават на камедыйных стужках...»

Дэлегацыя кінастудыі «Саюзмультфільм» знаёмілася з Мінскам. Каля вітрыны ГУМа, застаўленай цацкамі, госці заўважылі малага, які плакаў на ўсю вуліцу, тузаючы маці за спадніцу. Мастак мультыплікатар Юрый Бутурын выцягнуў з кішэні блакнот і аловак і пачаў хуценька маляваць нешта, а пасля адараваў лісток і падаў яго малому. З невялічкага лістка паперы пазіраў, як жывы, вясёлы таўстун Карлсан з прапелерам на спіне... Куды адразу зніклі ў малага слёзы!

Пісьменнік у ролі акцёра? Было ў часе фестывалю і такое. Менавіта ў ролі акцёра прымаў удзел у фестывалі вядомы маладзёскі пісьменнік Г. Дзімітрыў. Яго работа над вобразам доктара Крысці ў конкурсным фільме «Гэта імгненне» рэжысёра Э. Лацяну спадабалася гледачам, а журналісты назвалі

Г. Дзімітрыў «адкрыццём фестывалю».

Павінен быў пачацца прагляд конкурснага фільма «Тры таполі на Плюшчысе». Ды ці то марудзілі нешта кінамеханікі, ці былі яшчэ нейкія прычыны, але пачатак зацягваўся. Гледачы пачалі хвалявацца. І тады з крэсла падняўся высокі шыракаплечы чалавек і, павольна аглядаючы залу, сказаў: «Спакойна, без панікі! Бывала і горш!» Зала ўзарвалася апладысмантамі. Гледачы віталі папулярнага савецкага кінакоміка Яўгена Маргунова.

У дні фестывалю Мінск наведаў... Фантамас! Яго аўтографы можна было заўважыць на сценах некаторых дамоў. Але тое, што не ўдалося зрабіць непараўнальнаму камісёру паліцыі Жува, зрабіў папулярны кінаакцёр Радзівон Нахалетаў. Нерадалёк ад гасцініцы «Мінск» ён схапіў Фантамаса за шкірку, Фантамасам аказаўся мінскі школьнік.

— Навошта ты пэцкаеш сцены? — спытаў акцёр. — Хіба гэтому цябе вучаць у школе?

«Фантамас» не разгубіўся. Ён зірнуў на значок з фестывальнай эмблемай і замест адказу таксама спытаў:

— А чаму на фестывалі так мала фільмаў для дзяцей?

Фестывальныя будні былі напружанымі не толькі для журы, удзельнікаў і журналістаў, але і для... газетных кіяскераў. Кіяскер кіёска № 167 па вуліцы Кнорына Л. Гусейнава гаворыць: «У час фестывалю мне даводзілася адказваць на сотні пытанняў: «У якім кінатэатры будзе сустрэча з Жаравым? Ці варта паглядзець пазаконкурсны фільм «Чайкоўскі»? Ці будзе надрукавана праграма канцэрта кіназорак?» Дальбог, думала, што працую не ў газетным кіёску, а ў «Бюро даведак».

Разам са сваім «хросным бацькам» мастаком-мультыплікатарам Юрыем БУТУРЫНЫМ (яго аўтапартрэт вы бачыце справа) чытачоў «Вясёлай трасянікі» вітаюць «Малыш і Карлсан, які жыве на даху».

КІНА-ВІНЕГРЭТ

Кіназорка часова не свяціла.

Кінааператар асвятляльніку, гледзячы ў акуляр апарата і паказваючы на сонца:

— Выключы той юпітэр!

Што такое фокус? Гэта калі пункт гледжання рэжысёра супадае з пунктам гледжання кінааператара. Удаецца вельмі рэдка.

Кінадакументалісты аб сваім памяшканні:

— Шызахроніка.

Кінарэжысёр аператару:

— Здымаем 15-ы дубль.

— Плёнка скончылася.

— Тады 16-ы.

Пра другую жаніцьбу рэжысёра:

— Першы дубль быў больш удалы.

Адміністратар групы кінадакументалістаў пасля перагавораў з кіраўніком прадпрыемства:

— Усё ў парадку. Здымаць не будзем.

Кінааператар пра нядаўнага асістэнта:

— Заўсёды ёсць, калі не трэба, і наадварот.

Чалавек, які ўпершыню трапіў на здымачную пляцоўку:

— А дзе ж кіно?

Рэжысёр свайму памочніку:

— Арганізуі дождж.

КАМУ СВЯТА, КАМУ...

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

— Фестываль канчэсца, а я яшчэ не маю аўтографу Баталава!

— Або я, або кіно!..

Георгій ЮРЧАНКА

НА ДРОВЫ

Анатоль ВЯРЦІНСкі,

Да сонца цягнучы галіны,
Расла разлата яліна
З наростам-шышкай на камлі.
...І вось мы да яе прыйшлі.
Прышлі з нагостранай сякерай,
Прышлі з разведзенай пілой,
Прышлі гарачыя не ў меру,
Прышлі без літасці і веры,
Прышлі... — з якім прыйшлі намерам!

Прышлі!
А з мэтай з якой!
Прышлі, — піла ў руках запела,
Яліна дробна задрыжэла
І — грыгнула ўніз галавой.
А мы яе — чацвертавалі.

Услед затым — васьмеравалі,
Пасля — фурманку падагналі*,
Кражы на воз ледзь-ледзь усклапі,
Ледзь падымаючы з зямлі...
О жак!

Дзе ж спаў наш дух здаровы,
Калі без лішняе размовы
На дрывы! — чуецца! —
На дро-о-о-вы!!! —
Яліну ў вёску мы вязлі...

* Кабыду Машку гэтым часам
Прыгнаў Пятрусь Макаль з Парнаса.

Павел ШЫБУТ

ШРАЦІНКІ

Хто сказаў, што кот з мышшю
ворагі: жывуць жа пад адным дахам.

Афарызмы пісаць вельмі проста:
трэба толькі мець кароткую памяць.

Ён столькі выношваў сваю думку,
што яна аказалася зношанай.

Дай анёлу ўладу і ён зробіцца чортам.

Выдаючы сваю кнігу, сатырык
ускаладаў вялікія надзеі на мастака-карыкатурыста.

Гэта вялікі камбінатар Астас
Бэндар уладкаваў Ільфа і Пятрова на Парнас.

Мільён модзей—мільён меркаванняў,
мільён аслоў—адно меркаванне.

Яго вершы былі настолькі сучаснымі,
што ён блыўся, каб яны не ўстарэлі пры перагаворы ў рэдакцыю.

Пішчы дрэнныя творы, таксама
можна зрабіць добрую справу:
выкарміць выдатных крытыкаў.

Сям'і ён аддаваў усё—апрача
ларплаты.

Дай зайцу ільвіную пасаду і яго
будуць баляца ўсе звары.

Тэрмометру было ні холодна, ні гарача:
ён стаў на нулі.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісатэлей БССР.
Мінск.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах

Друкарня выдавчтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63856. АТ 20921

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакрагара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышляўленага мастацтва, архітэктурны і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рэкапісы па вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.
Рэдакцыйная калегія: Э. І. АЗГУР, В. М. АПАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛОБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.